

DEN SYNDIKALISTISKE IDEOLOGI I DEN DANSKE ARBEJDERBEVÆGELSE CA. 1910–21

Af Curt Sørensen

Med udgangspunkt i de pjecer, der sammen med bladet »Solidaritet« blev udgivet af Fagoppositionens Sammenslutning efter 1910, beskriver lektor, cand. scient. pol. Curt Sørensen syndikalismen som ideologi. Bevægelsens målsætning og kampmidler belyses, ligesom forholdet til kommunismen behandles til 1921, da syndikalismens organisatoriske sammensmeltning med kommunismen bragte afslutningen på den periode, hvor arbejder-syndikalismen i Danmark spillede en rolle som selvstændig bevægelse.

Syndikalismen

I det, der er blevet kaldt »studenteroprøret« (undertiden også mere generelt »ungdomsoprøret«), har unægtelig mange tendenser og synspunkter gjort sig gældende. Det eneste fælles element er måske en almindelig uvilje mod »the Establishment«, mod myndigheder og autoriteter. De mest radikaliserede af studenterne synes endvidere at opfatte »studenteroprøret« som led i en generel revolutionær bevægelse: Man laver revolution i samfundet ved at lave revolution på sin arbejdsplads¹. Dette er toner, man har hørt før. Det er nemlig ret beset grundtemaet i anarkismens og (ikke mindst) syndikalismens klassiske program, der her dukker frem som ideologi for den moderne studenterrivolte. Studenterradikalismens teoretiske fædre er måske ikke så meget Karl Marx, Lenin, Trotzky eller Mao Tse-Tung, men snarere Bakunin, Malatesta og Pelloutier. Hvor marxismen nemlig traditionelt over for anarkister og syndikalister har hævdet den *politiske* kamps betydning og ment, at revolutionens spydspids skulle rettes direkte mod statsapparatet, har anarkister og især syndikalister²

1. Se f. eks. Friedrich Mager & Ulrich Spinnarke: *Was wollen die Studenten?*, Frankfurt a. M. 1967, p. 30, Cohn-Bendit: *Vensterradikalismen. Studenteroprørets Baggrund og Strategi*, pp. 311–12, Kbh. 1968 og Bergmann, Dutsche & Rabehl: *Rebellion der Studenten oder Die neue Opposition*, Hamburg 1968.
2. Det vil føre for vidt her at komme nærmere ind på de, i øvrigt betragtelige, forskelle, der er mellem anarkismen og syndikalismen og mellem forskellige anarkistiske retninger indbyrdes. Hvad anarkismen angår kan for en orienterende oversigt anbefales: James Joll: *The Anarchists*, London 1964 og George Woodcock: *Anarchism*, London 1963.

netop hævdet, at revolutionen skulle begynde »ude i samfundet« – »på arbejdspladserne«. Således kan det ske, at ideer, som man forlængst havde afskrevet som døde, dukker frem igen som påtrængende aktuelle. Men også bortset fra dette aktuelle perspektiv vil en analyse af syndikalismens ideologi kunne være af betydelig idéhistorisk og politisk-teoretisk interesse.

I det følgende vil jeg give en præsentation af den klassiske syndikalismes »ideologi«, eller rettere sagt: den syndikalistiske ideologi i den danske arbejderbevægelse ca. 1910–21.

Syndikalismen er dels en »ideologi«³, dels en social og politisk bevægelse⁴. Man plejer at henvise til Frankrig som syndikalismens hjemland, men der er på ingen måder tale om et rent fransk fænomen. I nogle årtier spillede denne militante fagbevægelse en ikke ubetydelig rolle i arbejderbevægelserne i en lang række lande.

Selve ordet »syndicat« betyder »fagforening«, hvorfor »syndicalisme« på fransk da også betyder fagforeningsbevægelse slet og ret. Om den revolutionære eller halvrevolutionære fagbevægelse, som vi har i tankerne, når vi taler om »syndikalisme«, bruger franskmændene betegnelsen »syndicalisme révolutionnaire«. Denne revolutionære syndikalisme kan måske generelt ses som en reaktion dels mod industrialismens tendens til store bureaukratiserede magtstrukturer og disciplinering af arbejderne, dels som en reaktion mod det moderne centraliserede statsapparat, og endelig som en protest mod de socialdemokratiske partiers tiltagende reformistiske orientering samt den voksende bureaukratisering inden for den politiske og faglige arbejderbevægelse. Til disse generelle faktorer kommer så selvfølgelig de specifikke faktorer i hvert enkelt land, hvor der voksede en syndikalistisk bevægelse frem.

Den franske syndikalisme, hvis førende teoretiker var den tidligt afdøde Fernand Pelloutier⁵, fik for alvor sit gennembrud i 1902, da de såkaldte »Bourses du Travail« og fagforeningerne smeltede sammen til én bevægelse. Teoretisk kunne man bl. a. bygge på Proudhons tanker om små selvstyrende produktionsenheder i et stærkt decentraliseret samfund. Ligeledes kunne man også hos Proudhon finde den teoretiske begrundelse for den stærke aversion mod statsmagten. Men også fra marxismen kunne

3. Om begrebet »ideologi«: se p. 283 ff anførte betragtninger.

4. Den følgende indledende oversigt har kunnet støtte sig til Val R. Lorwins artikel om syndikalismen i *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 15, pp. 447–451.

5. Og ikke som ofte antaget Georges Sorel. Kfr. G. D. H. Cole: *A History of Socialist Thought*, vol. III, part I, pp. 336–338 og pp. 382–87 samt Val R. Lorwin anførte artikel pp. 448–49.

man hente elementer til en teoridannelse, f. eks. forestillingen om klassekampen samt den materialistiske historieopfattelse. I endnu højere grad end marxisterne understregede syndikalisterne de økonomiske faktoreres fundamentale karakter og de politiske faktoreres underordnede betydning. Fra den franske revolutionære tradition hentede de franske syndikalister endvidere forestillingen om den revolutionære volds betydning. Fra Auguste Blanqui og hans tilhængere fik de forestillingen om den lille militante elites afgørende rolle i revolutionen. Et karakteristisk træk ved den franske syndikalisme var den afvisende holdning til de politiske partier, således som dette bl. a. kom til udtryk i det berømte Amiens Charter fra 1906.

I *Italien* var syndikalisterne mere fleksible i dette spørgsmål. Syndikalismen vandt i øvrigt genklang i den italienske fagbevægelse, og de berømte fabriksbesættelser i 1920 er nok snarere i overensstemmelse med en syndikalistisk tankegang end med gængs kommunistisk strategi og taktik. I *Spanien* smeltede syndikalismen sammen med den noget ældre anarkisme til en anarko-syndikalistisk bevægelse. Spanien var nok det land, hvor syndikalismen kom til at stå stærkest, og den spillede her en betydelig rolle endnu i mellemkrigsårene, da syndikalismen ellers de fleste andre steder havde mistet enhver selvstændig betydning. Fra Frankrig, Italien, Spanien og Portugal spredtes syndikalismen på et ret tidligt tidspunkt til en række *latinamerikanske* lande.

En særlig variant af syndikalismen opstod i de angelsaksiske lande. I årene før den første verdenskrig var der således i *USA* en lille, men yderst militant syndikalistisk præget fagbevægelse, den såkaldte »Industrial Workers of the World« (IWW)⁷, og i *England* var der i de mange arbejdsuroligheder i det første ti-år af indeværende århundrede et ikke ubetydeligt syndikalistisk indslag⁸. Hvor meget den angelsaksiske syndikalisme har været inspireret fra den franske er svært at sige, men man må

6. Val R. Lorwin antyder her en vis forskel mellem de syndikalistiske fagforeringsfolk og de intellektuelle tilhængere af bevægelsen. »The unionists often seemed to urge direct action for action's own sake. But they did not urge violence for its own sake, as did the intellectuals«. Val R. Lorwin *anførte artikel* p. 449.

7. En god fremstilling af IWW's historie er Poul F. Brissenden: *The I. W. W. A Study of American Syndicalism*, New York 1957 (1919).

8. Syndikalistiske tanker vandt ikke mindst indpas i de i 90'erne dannede »new unions«. En af de fremtrædende skikkelser i den engelske syndikalisme var den også i Danmark kendte Tom Mann (se referat af et offentligt møde med Tom Mann i København – *Solidaritet*, d. 21. 9. 1912). Se i øvrigt om den engelske syndikalisme G. D. H. Cole: *A History of Socialist Thought*, vol. III, Part I, 1960, pp. 222–248.

ikke overse, at der i de angelsaksiske lande er en vis tradition for en særdeles radikal »Trade Unionism«. Meget i den engelske Chartisme peger således frem mod den senere engelsk-amerikanske variant af syndikalismen, ligesom Robert Owen's planer om »A General Union of the Productive Classes« uvilkårligt leder tanken hen på de senere tanker i den amerikanske IWW om »One Big Union«.

Af andre lande i Europa kunne *Holland* omkring århundredskiftet opvise en ret stærk syndikalistisk strømning inden for sin fagbevægelse. Derimod var der i *Tyskland* med dens veldisciplinerede fagbevægelse åbenbart ikke rigtig grobund for de syndikalistiske ideer. I *Rusland* var der i den første fase af revolutionen visse syndikalistiske tendenser, men med det kommunistiske partis stigende centralisering og monopolisering af magten blev sådanne tendenser efterhånden skubbet mere og mere i baggrunden for til sidst at forsvinde helt ⁹.

I Skandinavien var *Norge* nok det land, hvor de syndikalistiske ideer vandt stærkest indpas. Martin Tranmæl havde under et ophold i USA stiftet bekendtskab med IWW, og ved sin hjemkomst var han hovedmanden ved oprettelsen af »Fagoppositionen af 1911«. Der var dog også mange andre elementer, som indgik i venstrefløjen i det norske arbejderparti og fagbevægelsen, og det er endvidere næppe helt rigtigt at karakterisere Martin Tranmæl som renlivet syndikalist ¹⁰. I *Sverige* dannede, efter storstrejken i 1909, en række utilfredse oppositionsfolk fra fagbevægelsen den selvstændige organisation SAC. Sveriges Arbejderes Centralorganisation. En organisation, som i øvrigt eksisterer den dag i dag.

I *Danmark* har den klassiske syndikalisme kun i en kortere periode formået at vinde fodfæste og manifestere sig som selvstændig social bevægelse. I årene 1910–21 eksisterede der inden for den danske fagbevægelse en oppositionsfløj, der kaldte sig »Fagoppositionens Sammenslutning«. Denne »Fagoppositionens Sammenslutning« fungerede imidlertid

9. Det sidste afgørende opgør med den syndikalistisk prægede retning inden for Sovjetunionens kommunistiske parti fandt sted på den 10. Partikongres i marts 1921. Det der vedtagne forbud mod fraktionsvirksomhed var vel i første omgang rettet mod netop den »arbejderopposition«, der anført af Schljapnikov og Alexandra Kollontaj havde gjort sig gældende under diskussionerne i 1920/21 om fagforeningernes rolle i sovjetsamfundet. Se E. H. Carr: *The Bolshevik Revolution 1917–23*, vol. I, London 1964, pp. 198–207 og vol. II, London 1963, pp. 223–227.

10. Se Halvdan Koht (red.): *Det Norske Arbeiderpartis Historie*, Bnd. II, Oslo 1939, pp. 72–111.

»Fagoppositionen af 1911« vandt i 1920 flertal på den norske faglige landsorganisations kongres, og den udgjorde også en del af den venstrefløj, som i 1918 sejrede på Arbeiderpartiets landskongres. Se Jakob Friis & T. Hegna (red.): *Arbeidernes Leksikon*, Bnd. II, Oslo 1933, pp. 782–84.

ikke blot som et oppositionselement i fagforeningerne, den var også samlingssted for ideer og synspunkter, som udmærket, sammenlignet med lignende foreteelser i udlandet, tåler betegnelsen »syndikalisme«¹¹.

Syndikalismen i Danmark

»Fagoppositionens Sammenslutning« blev dannet den 22. september 1910¹². Den ledende kraft var her jord- og betonarbejderen Christian Christensen, og det var ham, der skrev bevægelsens program og dens love. Christian Christensen, som vel i dag er mest kendt for sine erindringsbøger: »En rabarberdreng vokser op« (1961) og »Bondeknold og rabarberdreng« (1962), skal efter sigende have været en af den danske arbejderbevægelses største agitatoriske talenter¹³. Han gjorde sig gældende allerede i det gamle »Socialistiske Ungdomsforbund«, og i 1908 udgav han et blad, »Socialistisk Arbejderblad«, hvori han gav udtryk for en række af de synspunkter, som man senere møder igen i Fagoppositionens blad »Solidaritet«. Politisk følte han sig vist nok som elev af Gerson Trier og Nicolai Petersen, og han betragtede sig tydeligvis som marxistisk socialist¹⁴. Det synes i øvrigt at være karakteristisk for den danske syndikalisme, at den præsenterer sig selv som værende socialistisk og marxi-

11. Ernst Christiansen hævder (*Danske Smede*, København 1948, p. 77 og *Smede før og nu*, København 1963, p. 64), at den tilslutning, som *Fagoppositionen* fik, ikke kan tages som udtryk for en tilsvarende opslutning om de syndikalistiske ideer. En antagelse som Tage Kaarsted synes at tilslutte sig (*Påskekrisen 1920*, Århus 1968, p. 389, note 2). Dette er vel ikke nogen urimelig antagelse, men på den anden side er det vel heller ikke noget særsyn, at et partis eller en bevægelses tilhængere ikke alle som én slutter op om samtlige programpunkter og principudtalelser. *Hvor omfattende tilslutningen til de syndikalistiske ideer i realiteten har været kan man naturligvis ikke sige noget som helst om. Derimod kan man, efter min mening, med rimelighed sige, at de mere generelle ideer og synspunkter, der blev fremført i »Solidaritet« kan betegnes som syndikalistiske. Den danske syndikalisme havde naturligvis et vist nationalt »særpræg« – men det havde den franske vel også?*

12. Den hjemlige syndikalismes glansperiode er årene 1910–21. Der har både før og efter denne periode af og til været svage syndikalistiske tendenser i den danske fagbevægelse. De vil dog ikke blive behandlet her. I *Verdens Gang* nr. 6–7, 1962, pp. 194–198, har Carl Heinrich Petersen givet en udmærket, men kortfattet, redegørelse for syndikalismen i Danmark under den 1. verdenskrig.

13. Christian Christensen døde i 1960. Af andre fremtrædende navne i bevægelsen kan bl. a. nævnes: maskinarbejderne Lauritz Hansen og Poul Gissemann, murer Jens Storgaard, Albert Jensen (der fungerede som en slags udenrigsredaktør ved »Solidaritet«), og Carl Iversen, skibssmed Andreas Fritzner, H. P. Willumsen og murer Chr. Rassow.

14. I en artikel i *Solidaritet* den 25. 4. 1914 opfordrer Christian Christensen således

stisk. Den distancering fra marxismen, som kendetegner syndikalismen i en række andre lande, møder vi ikke i synderlig grad i den danske syndikalisme. Dette er dog på den anden side ikke noget enestående. Det ret stærke marxistiske islæt er også karakteristisk for f. eks. den amerikanske og den norske syndikalisme, hvorimod den svenske syndikalisme nok var mere anarkistisk orienteret.

Fagoppositionen fik især tilslutning i København, men opnåede dog også at etablere en lang række afdelinger i provinsen¹⁵. Inden for en række fag opnåede man, efter alt at dømmes, en indflydelse, der gik langt ud over, hvad man skulle forvente efter antallet af regulære medlemmer¹⁶.

Efterhånden gjorde Fagoppositionen sig åbenbart så stærkt gældende, at arbejderbevægelsens faglige og politiske ledelse måtte gå til modoffensiv. I 1913 blev der således på socialdemokratiets kongres vedtaget en resolution, der fastslog, at medlemmer af syndikalistiske organisationer ikke tillige kunne være medlemmer af socialdemokratiet, og at syndikalismen i det hele taget burde modarbejdes med alle til rådighed stående midler¹⁷. Derefter vedtog De samvirkende Fagforbunds generalforsamling så en resolution, som udtalte tilslutning til den på partikongressen vedtagne resolution, idet man samtidig fjøede til: »... at Fagorganisationerne under Hensyn til de eksisterende Forhold i en overskuelig Fremtid ligesom hidtil bør søge Arbejdsforholdene ordnede ved Indgåelse af Overenskomster med Arbejdsgiverne«¹⁸.

DsF benyttede altså her tillige lejligheden til at bekræfte sin tilslutning til hele det fagretlige system, det system, som Fagoppositionen netop havde rettet skytset mod. Krigen mellem syndikalisterne og »moderationen«

arbejderne til at læse Marx selv og ikke nøjes med at stifte bekendtskab med ham på anden hånd: »Lad være med at læse Karl Marx' smaa Eftersnakere, men læs Marx selv, og I vil faa Klarhed og Overblik over Socialismen«. Og i 1921 skriver han i en redegørelse for bevægelsens udvikling: »I Sommeren 1910 stod vi, der tilsluttede os Karl Marx' Lære, den materialistiske Historieopfattelse og Læren om Klassekampen – den revolutionære Socialisme – atter hjemløse«. (*Solidaritet* den 10. 5. 1921). Se også *Solidaritets* kommentar (den 14. 10. 1916) til Gerson Triers udmeldelse af Socialdemokratiet.

15. Ifølge en oversigt i *Solidaritet* den 18. 9. 1915, p. 4, skulle der f. eks. på dette tidspunkt have været afdelinger og klubber i bl. a. Ålborg, Århus, Esbjerg, Helsingør, Horsens, Køge, Næstved og Odense.
16. Ifølge Christian Christensen var medlemstallet i 1914 »nogle faa hundrede«, medens det i 1918 var steget til ca. 3000. (*Solidaritet* den 11. 5. 1921, p. 3).
17. Oluf Bertolt, Ernst Christiansen & Poul Hansen: *En Bygning vi Rejser*, Kbhvn. 1954, Bnd. I, p. 344.
18. *Under Samvirkets Flag*, Kbhvn. 1948, p. 133. *De Samvirkende Fagforbund 1898–1948*.

(som det hed i den tids sprog) førtes også inden for de enkelte forbund, og ikke mindst interessant er her udviklingen inden for smedeforbundet. Fagoppositionen gjorde sig her især gældende i København i den store afdeling I¹⁹, samt i Afdeling V (skibssmedene). Allerede i 1912 kom oppositionen en overgang til magten i Afdeling I, men på en stærkt besøgt generalforsamling lykkedes det »moderationen« at få syndikalisterne sat fra ledelsen igen²⁰. Men dermed var oppositionen langt fra kuet. På forbundskongressen i juli 1914 var der igen lagt op til et opgør, og der blev her vedtaget en resolution vendt mod den syndikalistiske aktivitet inden for forbundet. Denne resolution blev dernæst – i øvrigt efter krav fra oppositionen – sendt til endelig bekræftelse ved en urafstemning, hvor den vedtoges med 1150 stemmer mod 650²¹. Der blev altså i første omgang tale om endnu et nederlag for oppositionen, men netop urafstemningstanken, specielt kravet om urafstemning ved overenskomstfornyelse, var sikkert det programpunkt, der mere end noget andet skulle give den syndikalistiske opposition vind i sejlene.

Spørgsmålet om urafstemning ved overenskomstfornyelser blev endeligt afgjort på den bevægede forbundskongres i juli 1917. Forud for denne kongres havde Fagoppositionen ført en ihærdig agitation for urafstemning. Ernst Christiansen taler i den forbindelse om, at oppositionen med »meget taktisk snildhed« havde koncentreret sig om urafstemningstanken²². Selv om man naturligvis ikke på forhånd kan afvise de taktiske elementer i situationen, så må man dog heller ikke overse, at der for syndikalisterne tillige i høj grad var tale om en »principsag«: I Sammenslutningens vedtægter var urafstemningen således fastlagt som »den i yderste Tilfælde bestemmende Faktor inden for Sammenslutningens Ramme«²³, og Christian Christensen erklærer et sted rent ud om Fagoppositionens Sammenslutning at »som en *demokratisk* Organisation, hvilende på Medlemmernes lige Valgret, har den selvfølgelig dette [nemlig urafstemning] . . . I Modsætning hertil hviler de fleste af vore Fagorganisationer på et udemokratisk, ja i enkelte Tilfælde på et reaktionært, parlamentarisk System med indirekte Valgret endda i flere Led«²⁴. Jeg skal vende tilbage til

19. Smedeforbundets syv københavnske afdelinger havde i 1913 tilsammen 6720 medlemmer. Heraf stod de 4416 i Afdeling I. (Se I. A. Hansen: *Festskrift i Anledning af Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbunds 25 Aars Jubilæum 1889–1913*, København 1913, pp. 380–81.)

20. Ernst Christiansen: *Danske Smede*, p. 64, København 1948.

21. *ibid.* pp. 73–74.

22. *ibid.* p. 77.

23. *Fagoppositionens Sammenslutning. Program og Vedtægter*, Kbhvn. 1917, p. 8.

24. *Solidaritets* den 20. 3. 1915.

dette spørgsmål senere, men blot her foreløbig understrege dette andet element i situationen ²⁵.

Efter en heftig debat, der strakte sig over flere dage, vedtog smedekongressen forslaget om urafstemning ved overenskomstfornyelser ²⁶. Dette resultat var et sviende nederlag for forbundsformand I. A. Hansen, som under debatten stærkt havde vendt sig mod urafstemningsprincippet. Det var efter dette afstemningsnederlag, han udtalte de senere så berømte ord: »Ja, kolleger. Jeg kender en, som for første gang i mange år, efter 22 års fagforeningsarbejde, tager sig en lille ferie nu med det samme. Denne kongres kan ikke genvælge mig. Nu går jeg. Farvel!« ²⁷ Fagoppositionens karakteristiske kommentar til denne salut var, at »nu gik Repræsentanten for Enevoldssystemet, fordi Medlemmerne fik Bestemmelseret« ²⁸.

Kongresvedtagelsen blev i øvrigt efterfølgende bekræftet ved en urafstemning blandt forbundets medlemmer. Det er i sig selv ganske interessant, at I. A. Hansen og hovedbestyrelsen søgte at få ændret kongresvedtagelsen om urafstemning – ved en urafstemning! ²⁹

1917-kongressens accept af urafstemningsproceduren ved overenskomstfornyelser var (uanset de yderst forskellige motiver, de delegerede måtte have haft til at stemme for forslaget) en afgjort sejr for Fagoppo-

25. Af referater i »Solidaritet« fremgår, at der faktisk af og til inden for F. S. har været afholdt urafstemning, men vistnok med beskedent stemmedeltagelse. Se f. eks. *Solidaritet* den 18. 5. 1918, p. 4.

26. Stemmetallene var 95 for, 68 imod. Jfr. *Protokol over Dansk Smede- og Maskinarbejderforbunds 14. Kongres*, København 1917, p. 117. Disse tal kan naturligvis ikke uden videre tages som udtryk for syndikalisternes styrke i smedeforbundet i al almindelighed, hvilket da også fremgik af kongresdebatten – se *anførte Protokol*.

27. *Protokol over Dansk Smede- og Maskinarbejderforbunds 14. Kongres*, København 1917, p. 117. Den næste dag vedtoges dog en resolution, der gav udtryk for tillid til I. A. Hansens ledelse af forbundet, og han lod sig da overtale til at fortsætte.

28. *Solidaritet* den 21. 7. 1917, p. 2.

29. Dette var naturligvis noget, som Fagoppositionen behændigt udnyttede i sin agitation: »Manden [d. v. s. I. A. Hansen] holder paa Kongressen og Repræsentantskabet som højeste Myndighed og er imod Urafstemningen som højeste Myndighed. Men da Kongressen vedtager Urafstemning, forlanger han Spørgsmaalet afgjort netop ved Urafstemning! Altsaa er han imod Urafstemning, men naar Kongressen gaar imod ham, saa forlanger han Urafstemning. Og hvad vil han saa have denne Urafstemning for? For at slaa Urafstemningen ned! En saadan Parlamentarisme er ganske vittig« (*Solidaritet* 8. 9. 1917).

Ved den omtalte afstemning fastholdt medlemmerne kongressens beslutning med 3000 stemmer mod 1900. Afstemningsdeltagelsen var dog kun på 29 %. (Ernst Christiansen *anførte værk*, p. 81).

sitionen³⁰. Året efter kunne oppositionen tilføje I. A. Hansen endnu et nederlag, idet det lykkedes den at fortrænge ham fra posten som formand for skibssmedene³¹. Også i Afdeling I erobrede Fagoppositionen nu ledelsen. I foråret 1919 var der nemlig udbrudt en ulovlig arbejdsstandsning på Københavns Flydedok, og i forbindelse med denne konflikt fandt der en veritabel magtkamp sted mellem syndikalisterne og »moderationen«, en kamp, der førte til, at den socialdemokratiske formand for Afdeling I blev udskiftet med en mand fra Fagoppositionen. Derefter støttede Afdeling I kraftigt den ulovlige strejke, hvilket igen bevirkede, at afdelingen blev indklaget for Den faste Voldgiftsret, hvor den flere gange blev idømt bød. Til sidst blev afdelingen erklæret konkurs og opløst. I stedet oprettede syndikalisterne så en helt ny og fra DsF fritstående organisation: »Københavns Metalarbejderforbund af 1919«³².

Medens syndikalisterne således i nogen grad synes at have kunnet gøre sig gældende inden for smedeforbundet, især i de københavnske afdelinger, får man nærmest det indtryk, at de stod forholdsvis svagt i arbejdsmandsforbundet, i hvert fald svagere end man umiddelbart skulle forvente, når man jævnfører med de tilsvarende bevægelser i andre lande. Dette forhold er naturligvis vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at forklare nu 50 år efter.

Måske har Lyngsies relativt radikale politik gjort sit til, at Fagoppositionen havde vanskeligheder med at vinde solidt fodfæste i arbejdsmandsforbundet³³. Måske har også syndikalisternes optræden i jord- og betonarbejderkonflikten i 1911-12 svækket deres stilling blandt arbejdsmændene. Midt under denne konflikt havde jord- og betonarbejderne nemlig skiftet bestyrelse, således at »moderationen« i ledelsen var blevet erstattet med vaskeægte syndikalister. Arbejdsgiverne frygtede nu det værste! Men hvad skete? Sophus Agerholm giver i værket »Arbejdsgiverforeningen gennem 25 år« følgende skildring af hændelsesforløbet: »Med Forligsmanden, der havde forsøgt at mægle, maatte denne Bestyrelse selvføl-

30. Endnu 50 år efter er dette nederlag åbenbart ikke glemt. Se Johs. Kjærbo's bitre beretning i *Metal*, august 1967, pp. 15-16. I samme nr. fortæller også andre deltagere om denne ophidsende kongres.

31. Ernst Christiansen, *op. cit.* p. 86. Den af oppositionen valgte formand - Andreas Fritzner - rejste dog allerede få måneder efter til udlandet, og i stedet valgtes Johs. Kjærbo, der var på I. A. Hansens parti, til formand for afdelingen.

32. »Københavns Metalarbejderforbund« talte på sit højeste ca. 2000 medlemmer, heraf 1300 fra den gamle Afdeling I. Forbundet blev formelt opløst i 1938. På det tidspunkt talte det kun 6 medlemmer - *ibid.* pp. 88-90.

33. I det hele taget har nok selve det forhold, at der allerede i Danmark var en stærk organisation af ufaglærte, spillet en væsentlig rolle i den forbindelse.

gelig ikke have noget at gøre. Den skulde skride til direkte Aktion – i Arbejdsgiverforeningen, hvor man var forberedt paa, at Besøget vilde faa et saare krigerisk Forløb. Og saa vilde Skæbners Ironi og Dansk Arbejdsmandsforbunds Lykke, at de fire Syndikalister, der indfandt sig for at tolke Jord- og Betonarbejdernes Krav, var de medgørligste og ukyn- digste Herrer, en Fagforening nogensinde har sendt til en Forhandling«³⁴. Skal vi tro den videre beretning, så opnåede jord- og betonarbejderne et langt dårligere resultat, end de ellers ville have kunnet få. Internt fik denne demonstration af syndikalistisk forhandlingsteknik (eller rettere mangel på samme) naturligvis til følge, at den syndikalistiske bestyrelse blev sat fra ledelsen igen.

Åbenbart var det altså med vekslende held, Fagoppositionen søgte at hævde sig inden for de forskellige forbund, og hele dette interessante »spil« mellem forbunds- og foreningsledelser og -opposition kunne nok friste til en nærmere analyse, hvis blot ikke kildematerialet var så spinkelt.

Det hævdes jo undertiden, at antallet af stater i verden med et politisk system karakteriseret ved tilstedeværelsen af en »opposition«, som er organiseret, legal og legitim, er ret begrænset. Og man har i den forbindelse ment, at netop tilstedeværelsen (eller ikke-tilstedeværelsen) af en sådan »opposition« samt hele karakteren af »spillet« mellem »regering« og »op- position« danner et velegnet udgangspunkt for analyse og karakteristik af et politisk system³⁵. Bevæger vi os ned på det subnationale plan, bliver forekomsten af et sådant oppositionsfænomen vist nok en endnu mere sjælden foreteelse. Man kan her henvise til Lipset, Trow og Coleman's undersøgelse af det amerikanske typografforbund, hvor der gennem årene har udviklet sig et regulært internt 2-parti system³⁶. Men i øvrigt er et så- dant system med en opposition, der er organiseret og legal, og som betrag- tes som en legitim foreteelse, og som omvendt er »loyal«, vist nok ret ene- stående.

Fagoppositionen var en i høj grad organiseret opposition, men den blev ikke, som oppositionen i det amerikanske typografforbund, af lederne og majoriteten betragtet som nogen legitim foreteelse – tværtimod! Og om- vendt kan Fagoppositionen vel heller ikke, bedømt ud fra de i datidens danske fagbevægelse »etablerede spilleregler«, karakteriseres som nogen »loyal« opposition.

34. *Arbejdsgiver Foreningen Gennem 25 Aar. 1896–1921*, København 1921, p. 303.

35. Robert Dahl (ed.): *Political Opposition in Western Democracies*, Yale Univ. Press 1966, pp. IX–XIX.

36. Lipset, Trow & Coleman: *Union Democracy. The Inside Politics of the International Typographical Union* (Illinois 1956).

Men Fagoppositionen gjorde sig ikke blot gældende ved sin aktivitet i fagbevægelsen. Mange af dens medlemmer deltog – sammen med andre kredse, f. eks. fra Socialdemokratisk Ungdomsforbund – i den »antimilitaristiske bevægelse«, som det hed den gang.

Stor opmærksomhed i samtiden vakte også de møder og demonstrationer – f. eks. arbejdsløshedsdemonstrationer³⁷ – som Fagoppositionen iværksatte. Af sådanne demonstrationer husker man vel i dag stadig »stormen på børsen« i februar 1918 samt grønttorvsmødet i november samme år.

Man udgav også et blad og drev en vis (i øvrigt beskeden) publikationsvirksomhed. I december 1911 udkom første nr. af bladet »Solidaritet«. Det udkom i en årrække som ugeblad, men blev i slutningen af november 1918 til et dagblad. Det havde på det tidspunkt – efter egne opgivelser – et oplag på 15000 mod godt 2000 i 1914³⁸.

Henimod slutningen af perioden blev spørgsmålet om syndikalisternes stilling til revolutionen i Rusland samt forholdet til nye partidannelser som »Socialistisk Arbejderparti« og senere: »Danmarks venstresocialistiske Parti« samt »Danmarks kommunistiske Parti« naturligvis mere og mere påtrængende. Der førtes i denne periode en række omfattende diskussioner, bl. a. i »Solidaritet«, og efter en række brydninger³⁹ sluttede Fagoppositionens Sammenslutning og Danmarks kommunistiske Parti sig til sidst sammen i »Danmarks kommunistiske Føderation«. Dette fandt sted i 1921 og markerer afslutningen på Fagoppositionens rolle som en selvstændig social bevægelse.

Syndikalismen som ideologi

Syndikalismen er som tidligere nævnt ikke blot en social bevægelse, men

37. I pjecen: *Socialdemokratiet og de Arbejdsløse*, København 1918, har vi et typisk eksempel på syndikalisternes argumentation i arbejdsløhedsspørgsmålet.

38. Se *Solidaritet* den 11. 5. 1921, p. 3.

39. Christian Christensens fremstilling af dette begivenhedsforløb findes i en række artikler i *Solidaritet* 10. 5.–15. 5. 1921 med fællestitlen: »En Redegørelse til Danmarks revolutionære Arbejdere for FS's Indtrædelse i Danmarks Kommunistiske Føderation«. En række personlige uoverensstemmelser spillede sikkert en ikke ringe rolle. Således kom Christian Christensen på kant med Lauritz Hansen. Antagelig som led i disse brydninger fik FS i foråret 1919 et nyt program, ligesom der i efteråret 1919 blev dannet en fra DsF fritstående fagforeningssammenslutning: »Føderalistisk Sammenslutning«. Christian Christensen billigede ikke dette skridt – der da også var i modstrid med den hidtidige organisatoriske linie: at arbejde som opposition *inden for* den bestående fagbevægelse. Se i øvrigt Christian Christensens beretning (der i høj grad har karakter af et defensorat for sammenslutningstanken).

også en ideologi. Eftersom udtrykket ideologi anvendes på mange forskellige måder i litteraturen⁴⁰, vil det måske være hensigtsmæssigt kort at klargøre min egen brug af denne term. Ved ideologi vil jeg i almindelighed forstå dels en opfattelse af det politiske og sociale univers, dels en række værdidomme om samme. Vi har vel alle mere eller mindre bevidst dannet os et »billede« af den sociale og politiske »virkelighed«. Velsagtens er vi ligefrem nødt til at foretage en sådan billeddannelse, eftersom vi ikke blot optræder som observatører, men også som aktører. Ideologierne er altså en slags »briller«, hvorigennem vi ser »virkeligheden«⁴¹. Enhver politisk bevægelse, ja, ethvert individ, har vel en ideologi i ovenanførte forstand. En ideologi kan naturligvis være mere eller mindre eksplisit, mere eller mindre konsistent, mere eller mindre omfattende osv. Eventuelt kan ideologien antage karakter af et omfattende og fast opbygget system (som f. eks. marxismen i dens populariserede og kanoniserede udformning), men dette vil dog langt fra altid være tilfældet.

En del af et partis eller en bevægelses ideologi vil fremtræde som den »erklærede ideologi«. Det er den del af ideologien, der kommer til udtryk i blade, pjecer, bøger, taler etc. Det er også den del af ideologien, der umiddelbart er tilgængelig for forskningen⁴². I det følgende vil udtrykket »ideologi« derfor blive brugt mere specielt blot som en sammenfattende betegnelse for en række betragtninger af mere principiel karakter fremsat i Fagoppositionens blad »Solidaritet« samt i nogle af bevægelsens pjecer.

Medens det af forskellige grunde kan være svært at give en fuldt tilfredsstillende historisk fremstilling af syndikalismen som social bevægelse i Danmark, så er det betydeligt lettere at kortlægge den »ideologi«, som bevægelsen gav udtryk for. Hvilke synspunkter af mere principiel karakter blev fremsat i bladet »Solidaritet« samt i de pjecer, som Fagoppositionens Sammenslutning udgav? Et sådant spørgsmål kan man i hvert fald med nogenlunde rimelighed forsøge at besvare på grundlag af det foreliggende materiale. Der stilles altså et begrænset spørgsmål til et begrænset materiale.

Ved sin stiftelse fremlagde Fagoppositionen følgende program: »Fag-

40. Se f. eks. oversigten og diskussionen hos Arne Naess, m. fl.: *Democracy, Ideology, and Objectivity*, Oslo 1956, pp. 141 ff.

41. Udgangspunktet for disse betragtninger har været nogle i høj grad stimulerende diskussioner med mine kolleger på Institut for Statskundskab i Århus. Se også William E. Connolly: *Political Science & Ideology*, New York, 1967, og Joseph la Palombara: »Decline of Ideology: A Dissent and an Interpretation« i *The American Political Science Review*, 1966, No. 1, pp. 5-16.

42. Spørgsmålet om, hvorvidt den erklærede ideologi kan tages som et fulgyldigt udtryk for den totale ideologiske orientering, er naturligvis i sig selv interessant – men også uhyre vanskeligt!

oppositionens Sammenslutning er en Sammenslutning af den frisindede Opposition indenfor den faglige Arbejderbevægelse i Danmark. Den blev stiftet i København den 22. September 1910 med følgende Formaal:

1. At forbedre og udvikle de nuværende og forældede Fagforeninger til moderne lokale Industri- og Brancheforbund.
2. At udvikle den udelige Fagkamp til industriel Kamp.
3. At bibringe Arbejderne Kendskab til og Fortrolighed med den moderne Kamptaktik: den pludselige Strejke, Obstruktion, Sabotage og solidarisk Boycotning.
4. At afskaffe det organiserede Skruebrækkeri og praktisere Solidaritetsfølelsen gennem den lokale Sympatistrejke.
5. At bekæmpe den udvidede Lock-out (Sympati Lock-outen) med den udvidede Sympatistrejke.
6. At udbrede Kendskab til den sociale Generalstrejke, igennem hvilken den arbejdende Klasse afskaffer det bestaaende Lønslaveri og erobrer Produktionsmidlerne.
7. Ved alle til Raadighed staaende Midler hensynsløst at bekæmpe det kapitalistiske Samfund til Fordel for det arbejdende Folk . . . «⁴³.

I 1917 blev der mellem pkt. 6 og pkt. 7 indføjet en ny målsætning: »At arbejde af al Kraft hen til en Adskillelse mellem de faglig-økonomiske og de politiske Organisationer«. I øvrigt undergik programmet betydelige ændringer hen imod slutningen af perioden. Således begyndte f. eks. »rådstanken« at spille en vis rolle.

I »Love og Arbejdsprogram for Fagoppositionens Sammenslutning«, 1919, hedder det således (§ 2): »Bevægelsens Formaal er at organisere Arbejderne til Erhvervelse af Kontrollen over Produktionen og endelig Overtagelse af Jorden og Produktionsmidlerne. Dette Formaal søges realiseret ved: . . . Organisering af Arbejderne paa hver enkelt Arbejdsplads, i Fabriksklubber, som vælger en Fabrikskomite . . . En videre Sammenslutning af Fabrikskomiteerne inden for den enkelte Industri til Arbejderraad . . . Et Samarbejde og Sammenslutning af Arbejderraadene for de enkelte Industrier i et samlet Raad for et bestemt Distrikt – Kommune – Og saa fremdeles en videre Uddybning af Samarbejdet og Samvirksomheden mellem de forskellige Industrier og mellem Arbejderorganisationerne i Byerne og paa Landet«. Det tales videre i programmet om oprettelse af soldaterråd og bevæbning af arbejderne. Man kunne naturligvis tage dette nye program som udtryk for en begyndende drejning over mod

43. Citeret efter *Solidaritet* den 14. 3. 1914.

kommunismen. Det er dog mere indviklet end som så, idet de, der var gået mest ind for det nye program, tilsyneladende er de samme personer, som senere stærkest modsatte sig Christian Christensens tilnærmelse til kommunisterne, ligesom de også allerede på dette tidspunkt (i 1919) rettede en stærk kritik mod det kommunistiske Rusland. Christian Christensen (hvis indlæg naturligvis er et partsindlæg) forklarer dette tilsyneladende paradoks ved at henvise til taktiske motiver: rådstanken var på det tidspunkt så populær på den politiske venstrefløj, at man simpelthen måtte fremføre den i et nyt program, ikke mindst også for at tage vinden ud af sejlene på »Socialistisk Arbejderparti«⁴⁴.

Forhandling eller direkte aktion

Indledningsvis i det oprindelige program proklameres Fagoppositionens Sammenslutning jo som en opposition inden for den danske fagbevægelse. Dette var ingenlunde en selvfølge⁴⁵. I Sverige f. eks. havde syndikalisterne, som nævnt, dannet en egen organisation uden for de eksisterende fagforeninger⁴⁶. Derimod arbejdede man i Norge, ligesom i Danmark, som en organiseret opposition inden for den reformistiske fagbevægelse.

Der tales videre i programmets første punkter om industriforbund og industriel kamp. Selve industriforbundstanken var i øvrigt ingenlunde en syndikalistisk opfindelse. Længe før syndikalisterne gjorde sig gældende herhjemme, havde man i fagbevægelsen drøftet industriforbundstanken⁴⁷, men man kan måske sige, at Fagoppositionens agitation stærkt bidrog til, at spørgsmålet blev taget op til debat igen på dette tidspunkt og på en sådan måde, at der skabtes røre omkring det.

Syndikalisternes tanker om industriforbund afveg i betydelig grad fra I. A. Hansens! De forestillede sig nemlig et helt nyt system af lokale industriforbund⁴⁸ – rundt omkring i byer og på arbejdspladser – og disse

44. »En Redegørelse til Danmarks revolutionære Arbejdere«, *Solidaritet* den 12. 5. 1921. Skal vi tro Christian Christensen, var rådstanken altså yderst populær på venstrefløjen i de dage. En egentlig rådsbevægelse, som i f. eks. Norge, fik vi dog aldrig herhjemme.

Om den norske rådsbevægelse: se Knut Langfeldt: *Det direkte Demokrati. Rådsrepublik eller Parlamentarisme?*, Oslo 1966.

45. Se diskussionen om »Fagopposition eller selvstændig synaikalistisk Bevægelse« i *Solidaritet* den 3. 2. og 17. 2. 1917.

46. I *Statsvetenskaplig Tidsskrift* 1957, pp. 134–175, har Curt O. Larsson givet en fremstilling af den svenske syndikalismes videre idé- og programdebat.

47. Jfr. Mogens N. Pedersen: »Industriforbundsdebat – Nu og for 50 år siden«, i *Verdens Gang*, nr. 1, januar 1964, pp. 17–20.

48. Se pjecen *Lokale Industriforbund*, København 1916.

lokale forbund skulle så igen knyttes sammen efter føderalistiske principper⁴⁹ til nationale og internationale industriforbund. De syndikalistiske industriforbund skulle endvidere være fri for de gamle fagforbunds »oligarkiske og bureaukratiske ledelser«. Industriforbundene skulle, som det hed, »bygges på Frisind og fuld Handlefrihed for Medlemmerne. Ingen Overledelse og ingen Pengekasse der kan beslaglægges«⁵⁰. »Overledelsen« skulle blot bestå i et »Oplysnings og Meddelelsesbureau«⁵¹.

Vi kan se lidt nærmere på de tanker, der ligger bag de danske syndikalisters forestillinger om industriforbund og industriel kamp. Denne den danske syndikalismes »ideologi« har som tidligere nævnt et ret stærkt marxistisk islæt. Udgangspunktet er således den marxistiske forestilling om den økonomisk-socialle »basis« som værende »fundamental«. I endnu højere grad end de »rigtige« marxister understreger syndikalisterne, at det er »basis«, der er »fundamental«. Og denne opfattelse er måske karakteristisk ikke blot for de varianter af syndikalismen (som f. eks. den danske, den norske og den amerikanske), der generelt var stærkt påvirket af marxismen, men også for de varianter af syndikalismen som i øvrigt stod marxismen mere fjernt. I det »Manifest til Sveriges Arbetare«, som Sveriges Arbetares Centralorganisation« (SAC) udsendte ved sin stiftelseskonference i 1910, hed det således bl. a.: »Ursprungligen, så länge vederbörande höllo fast vid den materialistiska historieuppfattningen, betraktades politiken – överbyggnaden på den ekonomiska basen – såsom en underordnad sak, då däremot fackföreningerna i sin egenskap av ekonomiska kamporganisationer och de enda verkligt proletäriska organ, som kunde

49. I den socialistiske tradition betegner udtrykket »føderalisme« et decentraliseret system bygget op af små selvstyrende enheder. Størsteparten af Pariserkommunens tilhængere f. eks. var føderalister. Almindeligvis har anarkister og syndikalister hævdet et føderalistisk standpunkt over for de marxistiske socialisters mere centralistiske holdning. I Fagoppositionens pjece *Lokale Industriforbund*, København 1916, hedder det bl. a.: »Det er ... vor Overbevisning, at de lokale Industriforbund vil finde hinanden i et frit Samarbejde, hvor den obligatoriske Understøttelse ikke mere afføder et økonomisk Herredømme over Medlemmernes Kontingent og dermed over dem selv, men i et frit Samarbejde, hvor hver lokal Organisation selv beholder sine Penge og dermed sin Selvstændighed« (p. 18).

50. *Solidaritet* den 20. 1. 1912. Gerald Brenan drager i sin *The Spanish Labyrinth* (Cambridge Univ. Press, 1960, pp. 143 ff.) en interessant sammenligning mellem de spanske syndikalistiske fagforeninger og de mere bureaukratiserede socialdemokratiske fagforeninger. I 1936, da den syndikalistiske C. N. T. talte over 1 million medlemmer, havde den f. eks. kun 1 lønnet funktionær! I mange tilfælde var den syndikalistiske fremhævelse af det antibureaukratiske måske blot en efterrationalisering og idealisering af de svage organisationsapparater, som de af andre grunde rådede over.

51. *Solidaritet* den 20. 1. 1912.

fria från borgelig beblandelse, betraktades som arbetarrörelsens kärna och ryggrad ...»⁵². Man overtog endvidere i vid udstrækning, og ret ukritisk, hele den marxistiske klassekamp teori, og i den forbindelse ansues syndikalismen, ikke som en speciel bevægelse eller sekt, men simpelthen som den moderne form for klassekamp⁵³.

Og vi kan måske passende tage vort udgangspunkt i denne syndikalisters opfattelse af »den moderne klassekamp«. »Klassekampens« form og indhold, siges det, er naturligvis til enhver tid bestemt af kapitalismens struktur. Og her er det nu af betydning, at den »moderne« kapitalisme på mange måder er væsentlig forskellig fra den oprindelige kapitalisme. Den gamle endnu håndværksmæssigt prægede produktion er blevet afløst af en ny, »industriel« produktion. Endvidere er kapitalismen blevet organiseret gennem aktieselskaber og truste. Og endelig har arbejdsgiverne organiseret sig i stærke arbejdsgiverorganisationer. Arbejderne står altså ikke længere over for en hel masse små isolerede enkeltkapitalister, men konfronteres tværtimod med hele den forenede industri- og finanskapital.

Dette må igen influere på formen for og indholdet af arbejderne klassekamp. Den nye situation stiller krav om andre organisationsformer og andre kampmetoder. Så længe arbejderne blot stod over for de mange små enkeltkapitalister, var deres strejkekasser også fuldt tilstrækkelige til at klare de konflikter, der måtte opstå. Man kunne jo simpelthen »tage« arbejdsgiverne én efter én⁵⁴. Helt anderledes er situationen under den moderne kapitalismes vilkår: »Om Arbejdernes faglige Organisationer samlede hele deres fælles Formue i en Dynge, var den kun en Draabe ved siden af Aktie- og Bankverdenens mægtige Hav af Kapitaler. Men derved har ogsaa de faglige Organisationers eneste Vaaben – den varslede, pengeunderstøttede, langvarige Strejke – tabt sin Værdi for Arbejderne«⁵⁵. Den tabte styrke må vindes tilbage igen, og det kan kun ske ved en ny organisationsform og en ny kampmetode: Den gamle organisation efter *fag* må erstattes med en ny *industrielt* baseret organisationstype. Og i stedet for den gamle »varslede, langvarige, pengeunderstøttede strejke« må man benytte sig af *pludselige* og *uvarslede* strejker. Men

52. Cit. efter Gunnar Gunnarson: *Arbetarrörelsens genombrottsår i dokument*, Stockholm 1965, p. 204. Jfr. også eksempelvis følgende udtalelse i *Solidaritet* (den 1. 3. 1913): »For os er den økonomiske Kamp det eneste betydningsfulde Moment i Klassekampen, i den deltager vi som Arbejdere mod Udbyterne, og vi vil under ingen Omstændigheder lade et Parti, . . . være bestemmende over denne Kamp.«

53. *Solidaritet* den 14. 3. 1914, p. 2 (Agitationsnummer).

54. Det var den taktik, der herhjemme gik under navnet »omgangsskruen«, medens tyskerne mere drastisk talte om »Einzelabschlachtung«.

55. *Solidaritet* den 14. 3. 1914, p. 2 (Agitationsnummer).

også en lang række andre aktionsformer anvises: »obstruktion«, »sabotage«, »boycot« og »sympatistrejker«⁵⁶. I en længere artikelserie i »Solidaritet« uddybedes og forklaredes de enkelte programpunkter, herunder også de nævnte kampmidler og aktionsformer⁵⁷.

»Obstruktion« f. eks. vil sige, at arbejdet udføres langsomt og med »pinlig omhu«. Hvad udtrykket »sabotage« angår, så er det vist svært for en nutidig generation ikke at forbinde noget særdeles drastisk med dette udtryk. Men det bør dog anføres, at man i »Solidaritet« udtrykkeligt sondrede mellem »sabotage« og det, man kaldte »økonomisk terrorisme« (såsom afbrænding af fabriksbygninger, sprængning af broer og jernbaner etc.), idet man udtrykkeligt tog afstand fra sidstnævnte fremgangsmåder⁵⁸. »Sabotage« er altså defineret som en betydelig mindre drastisk aktionsform end »økonomisk terrorisme«, men alligevel ville »sabotagen«, hvis den blev anvendt i større målestok, nok være et kampmiddel af betydelig vægt: man fjerner en lille del fra en maskine, og den kan ikke fungere, man hælder olie i drivremme, så de løber af osv. Stor opmærksomhed og forargelse vakte det, da Martin Tranmæl i Norge i en tale (i 1912) erklærede, at »sabotage« f. eks. kunne bestå i, at strejkende mine- og anlægsarbejdere var lidt sløsedede med at rydde op efter sig, når de gik i strejke. Det kunne da hælde, at de kom til at »glemme« dynamitten i borehullerne, hvilket naturligvis i nogen grad ville besværliggøre arbejdet for de »skruebrækkere«, der rykkede ind i deres sted⁵⁹. Et andet af de »nye våben«, som Fagoppositionen anviste, var »den lokale sympatistrejke«. Den gik ud på, at arbejderne nedlagde arbejdet, *efterhånden* som de mærkede, at det arbejde, de udførte, kom til at skade *de* arbejdere, som allerede *var* i konflikt. Var der f. eks. tale om en sporvejsstrejke, ja, så måtte også elektricitetsværkernes arbejdere nedlægge arbejdet for at

56. Det er omtrent de samme kampmidler som dem, der anvises i den af Martin Tranmæl udarbejdede »Trondhjem-resolusjon« fra 1911, hvori det bl. a. hedder: »Som Kampmidler benyttes i første Række: 1. Streik, 2. Sympatistreik, 3. Boikot, 4. Obstruktion, 5. Sabotage, 6. Kooperation.« (cit. efter Halvdan Koht (red.): *Det Norske Arbejderpartis Historie*, Bnd. II, p. 79, Oslo 1939).

57. *Solidaritet* den 20. 1. 1912 ff.

58. Dette forbehold udtrykkes et sted på følgende måske dog lidt tvetydige måde: »Disse Fremgangsmaader kan naturligvis i mange Tilfælde være praktiske for Arbejderne at anvende, særlig naar det sker med Klogskab og Forsigtighed, men for alt, hvad der kan henregnes til den økonomiske Terrorismen, gælder, at det udføres for hvert enkelt Individets egen Regning og Risiko. Det kan ikke anbefales eller anerkendes af noget Blad eller af nogen Organisation, det kan heller ikke staa paa noget Program, og derfor kan det, rent organisationsmæssigt set, ikke henregnes til Arbejdernes Kampmidler.« (*Solidaritet* den 10. 12. 1912, p. 3).

59. Bjørn Gabrielsen (red.): *Martin Tranmæl Ser Tilbake*, p. 58, Oslo 1959.

standse den elektriske strøm, smede måtte nægte at reparere vognene osv. Begyndte folk at benytte andre transportmidler såsom busser og taxi, ja, så måtte også bus- og taxachauffører nedlægge arbejdet osv.⁶⁰. Det mest effektive våben var dog efter syndikalisternes mening »den udvidede sympatistrejke«. Dette våben skulle være arbejdernes modstykke til det så frygtede lock-out våben, som arbejdsgiverne rådede over⁶¹. Kri-gen måtte føres over i fjendens lejr. Arbejderne rådede faktisk over et yderst effektivt våben, hvis blot de turde og ville benytte sig af det. Når arbejdsgiverne svang deres frygtelige lock-out sværd, skulle arbejderne »svare igen« ved simpelthen at lamme hele samfundsmaskineriet: Netop de »samfundsfunktioner«, som fagbevægelsen ellers altid undtog fra konflikt, fordi de betragtedes som »livsvigtige«, måtte angribes. Der måtte rettes et dræbende slag mod samfundets nøgleindustrier og -funktioner: gas, vand, elektricitet, transportvæsen, renovationsvæsen osv.⁶².

Nye og mere slagkraftige organisationsformer og nye og mere effektive kampmetoder skulle altså gengive arbejderne den tabte kampvilje og styrke. Som det hed i programartiklen »Vi vil« i det første nr. af »Solidaritet«: »Vi vil lamme den udvidede Lock-out, Sympati-lock-outens Sultesvøbe med den udvidede Sympatistrejke. For den Retsløse gælder ingen Krigsregler. For den Sultne gælder ingen Love. Tager Udbytterne Brødet fra vore Børn og slukker den varmende Ild i vor fattige Stue, da vil vi slukke Lysene i deres Kontorer, Teatre og Hjem, da vil vi standse Vandets og Lysets og Kraftens Strøm. Da skal disse gridske, snyltende Larver mærke, hvem de skylder hele deres Tilværelse. Da skal disse Bestyrere af Samfundsmagten faa at føle, hvis Magt det er, de bestyrer. Vi vil lære Arbejderne at kende deres vældige Magt og i Praksis at bruge den. Hvor Arbejderens Tro paa egen Styrke er slaaet ned af de sidste Aars faglige Nederlag, vil vi igennem vor uimodstaaelige industrielle Kamp-taktik hejse Troens og Haabets Fane paany«⁶³.

Denne syndikalistiske strategi lod sig naturligvis ikke forene med hele det fagretlige system, som det havde udviklet sig herhjemme siden septemberforliget og med dette som »grundlov«. Når der for den retsløse ikke gælder nogen krigsregler, og når der for den sultne ikke gælder nogen love, ja, så kan man naturligvis ikke acceptere et fagretligt system overhovedet. Fagoppositionen betragtede da også septemberforliget som »det største og mest betydningsfulde Nederlag, den danske organiserede Ar-

60. *Solidaritet* den 24. 2. 1912.

61. *Solidaritet* den 2. 3. 1912, p. 4.

62. *ibid.* p. 4.

63. Christian Christensen i *Solidaritet* den 16. 12. 1911, p. 1.

bejderklasse har lidt«⁶⁴. »Den vedtægtsmæssige Klassekamp« – »den bagbundne Klassekamp« var nemlig ensbetydende med, at enhver styrkeprøve mellem arbejdere og arbejdsgivere blev til en kamp om, hvem der kunne holde længst ud, med andre ord, hvem der havde den største økonomiske magt – og i en sådan styrkeprøve skulle arbejdsgiverne nok have visse naturlige forudsætninger for at vinde overtaget! Fagoppositionen opfattede det indbyrdes forhold mellem »klasserne« som værende udelukkende et magtforhold – og ikke et retsforhold⁶⁵. Der var ydermere tale om et magtforhold med to aspekter: forholdet til arbejdsgiverne og forholdet til det interne faglige »autokrati«. »Med Septemberforliget fik den danske organiserede Arbejderklasse lagt svære Lænker om sin Aktionsfrihed, blev bærøvet dens eneste Mulighed for at bruge sin organiserede Magt og i Tilgift fik den et Lederautokrati, der allerede ved sin Fødsel kom i et umoralsk Afhængighedsforhold overfor Arbejdskøberne«⁶⁶. Brød arbejderne den mindste overenskomstbestemmelse, så havde de straks dette »lederautokrati« over sig. De faglige ledere var de første »politibetjente«, som altid meldte sig, når der var tale om en ulovlig arbejdsstandsning. Med disse sidste betragtninger er vi nået til et spørgsmål, som spillede en overordentlig stor rolle i den syndikalistiske »ideologi« og agitation: kampen mod det, de så som den tiltagende bureaukratisering inden for fagbevægelsen.

Syndikalisterne og den jernhårde Oligarkilov

Det var jo omtrent på samme tid, Robert Michels fremlagde resultatet af sine studier over organisationstendenser i den tyske fagbevægelse og i det tyske socialdemokrati. I værket »Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie« hævdede han, at der rundt omkring i de politiske partier og i organisationerne i realiteten altid er tale om et fåmandsvælde. Bag selv de mest demokratiske facader er der overalt et mindretal,

64. *Solidaritet* den 21. 7. 1917, p. 2.

65. Den kendte fagretslige sondring mellem interesselister og retslistes kunne man naturligvis ikke anerkende: »Før havde alt i Klassekampen været Interessestridighed, hvad det i Realiteten er den Dag i Dag, og hvad det alle Dage maa blive. Thi bag al Retsudfoldelse ligger Interessen, hvis eneste virkelige Garanti er Magten« (*Solidaritet* den 28. 7. 1917, p. 2).

Denne udtalelse, der bringer Marx' berømte bemærkning om retten, der blot er den herskende klasses vilje ophøjet til lov, i erindring, udgør naturligvis også den teoretiske og moralske baggrund for den syndikalistiske opfordring til »direkte aktion«. Se Christian Christensen: *Forhandling eller direkte Aktion*, pjece, København 1919.

66. *ibid.* p. 2.

der regerer, og han talte i den forbindelse om en »o garkidannelsens jernhårde lov«⁶⁷. »Die Bildung von *Oligarchien* im Schosse der mannigfaltigen Formen der Demokratie ist eine *organische*, also eine Tendenz, der *jede* Organisation, auch die sozialistische, selbst die libertäre, notwendigerweise unterliegt«⁶⁸. Der lå ikke i Michels tese nødvendigvis en fordømmelse af eksisterende organisationer og partier, hans sigte var, for at bruge en moderne sontring, af kausalteoretisk, ikke af værditeoretisk, art⁶⁹. Robert Michels' interesse for netop den her omtalte problematik og hans konklusioner har dog nok på den anden side ikke været helt uafhængig af hans personlige politiske engagement. Det er kendt, at Robert Michels i en årrække var aktiv i det gamle tyske socialdemokrati. Det er måske mindre kendt, at han også en overgang var tilknyttet syndikalistiske kredse⁷⁰.

I den hjemlige debat har vel ingen drøftet denne problematik med så stor interesse, som netop syndikalisterne gjorde det for 50 år siden. Deres hovedanklage mod De samvirkende Fagforbund var jo netop, at denne organisation havde udviklet sig til et gigantisk bureaukratisk magtapparat, hvor de menige medlemmer kun havde ringe indflydelse: »Forneden staa den store menige Arbejderhær fordelt i de forskellige Afdelinger. Over dem staa Fagforbundets Kongresser, Hovedbestyrelser og Forretningsudvalg og over dem igen De samvirkende Fagforbunds Generalforsamling. Efter denne kommer Repræsentantskabet, derefter Hovedbestyrelse og endelig Forretningsudvalget. Oppe i denne snævre Spids er Arbejdernes Magt koncentreret, dvs. Magten over dem selv«⁷¹. I særlig grad kunne de have

67. Robert Michels: *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*, 1911. Robert Michels anførte to kategorier af årsager til forklaring af oligarkidannelsesfænomenet: dels *psykologiske* (det store flertals passivitet, de fleste menneskers behov for og ønsker om en stærk autoritet, manglende lederegenskaber hos det store flertal, den ændring, der sker i ledernes psyke – en psykologisk metamorfose, der forvandler kamptidens idealister til magtglade forsvare af tilkæmpede positioner, altså den proces, som Karl Mannheim kaldte »Transformation der arrivierten Schichten«) dels mere *tekniske* (organisationernes størrelse, den hurtighed i handling, der nødvendiggøres af den daglige kamp mod andre partier og grupper osv.).

68. Robert Michels *anførte værk* Kröner Ausg., Stuttgart 1925, p. 371.

69. *ibid.* p. XVIII.

70. I 1907 optrådte Robert Michels således på den Socialistiske Internationales kongres i Stuttgart som delegeret for en gruppe italienske syndikalister, og blandt hans nære venner var kendte navne inden for den mere »intellektuelle« fløj af syndikalismen: George Sorel, Hubert Lagardelle, Arturo Labriola o. a. Senere distancerede han sig dog i nogen grad fra syndikalismen (se Werner Conzes Efterskrift til den oven anførte *Kröner Ausg.* af »Zur Soziologie des Parteiwesens« pp. 379–406).

71. *Solidaritet* den 24. 2. 1912, p. 1.

fornøjelse af at konfrontere socialdemokratiets generelle politiske krav om almindelig, lige og direkte valgret med den pyramidisk opbyggede struktur *inden for* den socialdemokratisk ledede fagbevægelse ⁷².

En sådan, på ultrademokratiske præmisser baseret kritik af lederstrukturen inden for en stor interesseorganisation er naturligvis af betydelig principiel og idéhistorisk interesse. Af interesse i den forbindelse er det vel også at se, hvorledes denne – i hvert fald tildels – organisationsfjendtlige bevægelse *selv* har organiseret sig. Her har vi imidlertid ikke andet at holde os til end vedtægterne, og det vil igen sige, at vi kan sige noget om den *formelle* struktur, men intet om det der måske havde været af nok så stor interesse: den *fungerende* struktur.

De første vedtægter af 12. 1. 1912 fastslog blot, at bevægelsens øverste myndighed var den ordinære generalforsamling, som skulle afholdes fire gange årligt. Ekstraordinær generalforsamling kunne indkaldes på begæring af bestyrelsen, en af klubberne eller af 10 medlemmer. Foruden generalforsamlingerne kunne der afholdes medlemsmøder og agitationsmøder uden besluttende myndighed. Generalforsamlingen valgte en bestyrelse, som forestod sammenslutningens administration og bragte generalforsamlingens beslutninger til udførelse. Derudover havde man organiseret sig i en række klubber. En klub kunne oprettes i enhver branche, hvor der var mindst 5 medlemmer af FS. Disse klubber havde så igen hver deres bestyrelse ⁷³. I alt dette er der jo ikke noget særligt opsigtsvækkende. Mere interessante er derimod de senere vedtægter.

I FS's love fra 1917 konstateredes det for det første, at Fagoppositionen nu havde udviklet sig til en *landsorganisation* med afdelinger over hele landet. Landsorganisationens opgave var, som det hed, »At bringe *Samarbejde* i Stand mellem de bestaaende Afdelinger . . . (og) . . . At være en *fælles Oplysningsfaktor* og et samlende *Centralled* for den syndikalistiske Bevægelse i Danmark« ⁷⁴. De centrale organers opgaver var altså begrænsede til varetagelse af samarbejde, koordination og agitation.

Der er i de her omtalte vedtægter fra 1917 også et interessant afsnit om urafstemning: »Sammenslutningens indre Liv hviler paa Føderalismens Princip, hvorfor enhver Afdeling er suveræn i alle *lokale* Spørgs-

72. »Mere Magt for de faa Repræsentanter, der gennem en mangedoblet indirekte Valgret er valgt ind paa de repræsentative Pladser, og ingen Magt hos det menige Fagfolk, det er den Parlamentarisme, der er gældende indenfor vor egen Bevægelse. Et magtesløst Folk og mægtige, repræsentative Fyrster! Og disse Fyrster raaber ude paa Valgtribunerne: »Leve den lige, direkte, almindelige Valgret« (. *ibid.*).

73. *Fagoppositionens Sammenslutnings Love, Kbhvn. 1912.*

74. *Fagoppositionens Sammenslutning. Program og Love, Kbhvn. 1917.*

maal, medens *almindelig Urafstemning* blandt alle Sammenslutningens Medlemmer er højeste Myndighed i alle *fælles Anliggender*«. Man bemærker sig for det første sondringen mellem »lokale« spørgsmål og »fælles« anliggender, men i øvrigt er det naturligvis knæsettelsen af urafstemning som den højeste myndighed, der er interessant. Det hedder herom videre i vedtægterne: »Urafstemning er saaledes den i yderste Tilfælde bestemmende Faktor indenfor Sammenslutningens Ramme. Kun den kan give og ophæve Love samt ændre Sammenslutningens Formaal« ⁷⁵.

Der var for det første tale om, hvad man kunne kalde et internt »obligatorisk referendum«: Alle de på landsmødet drøftede forslag *skulle* sendes til urafstemning. Ligeledes skulle valg af sammenslutningens funktionærer ske ved urafstemning ⁷⁶. Endvidere var der en slags internt fakultativt referendum: Enhver afdeling kunne kræve et fælles spørgsmål afgjort ved urafstemning.

Øvrige elementer i strukturen var landsmødet og landsmødesekretariatet. Landsmødet skulle afholdes hvert år. Afdelingerne sendte repræsentanter til landsmødet i forhold til deres medlemstal. På landsmødet diskuteredes bevægelsens politik samt organisatoriske forhold, men alle forslag skulle som sagt ud til endelig bekræftelse eller forkastelse ved urafstemning blandt medlemmerne. Sekretariatet valgtes årligt og direkte ved urafstemning. Dets funktioner var imidlertid begrænset til opgaver af rent administrativ, koordinerende og agitationsmæssig art ⁷⁷.

Der var, som man vil se, i Fagoppositions »ideologi«, i dens agitation samt i dens formelle struktur tale om en stærk fremhævelse af betydningen af de menige medlemmers direkte og aktive inddragelse i beslutningsprocesserne. I denne tendens gjorde der sig dog undertiden – som i andre syndikalistiske bevægelser ⁷⁸ – et »fremmedelement« gældende: dyrkelsen af den lille, aktive, bevidste revolutionære elite. »Erfaringen fra alle de tidligere Kampe viser, at det er de smaa begejstrede Minoriteter, der ved deres raske og resolute Optræden sætter Liv og Begejstring i de store, tunge Arbejdermasser . . .« ⁷⁹. Side om side med troen på massernes spontane selvvirksomhed, det demokratiske initiativ fra neden, finder vi denne elite-opfattelse. Det er svært at se, hvorledes disse to elementer skulle kunne forenes i samme »ideologi«, men denne inkonsekvens er dog som sagt ikke særegen for den danske variant af syndikalismen.

75. *ibid.*

76. *ibid.*

77. *ibid.*

78. Jfr. Val R. Lorwin, *anførte artikel*, p. 448.

79. *Solidaritet* den 9. 3. 1912 p. 3.

Den revolutionære målsætning

Man kunne måske få det indtryk, at syndikalismen herhjemme så at sige udelukkende var en militant oppositionsfløj inden for den eksisterende fagbevægelse. En fagforeningsopposition som godt nok agiterede for en mere »radikal« politik, men hvis videre politiske målsætning dog ikke overskred det givne »systems« rammer⁸⁰. Dette er dog ikke hele sandheden, ja, en sådan antagelse er direkte forkert, hvis vi henholder os til Fagoppositionens *erklærede* målsætning. Fagoppositionens Sammenslutning proklamerede sig allerede fra starten som en *revolutionær* bevægelse⁸¹. Målet var en fundamental ændring af hele samfundsstrukturen: »Syndikalismen er revolutionær, dvs. den stræber efter at omvælte Arbejdsforholdene fuldstændigt ved at afskaffe Kapitalismen og overføre Produktionsmidlerne til Producenterne selv«⁸². Fagoppositionen betragtede sig altså som en revolutionær bevægelse med et socialistisk sigte⁸³, og man lagde i den forbindelse stor vægt på at fremhæve, at syndikalismen var en form for socialisme, ja, endda socialismen i dens moderne skikkelse

80. Man var selv opmærksom på dette: »Syndikalismens praktiske Fremtræden paa den sociale Kamps Arena har i de skandinaviske Lande med Nødvendighed formet sig saaledes, at Almenheden mere har faaet Øje paa dens øjeblikkelige og taktiske Side som Fagforeningsbevægelse end dens revolutionære og socialistiske Side, som en af Producenterne samfundsomdannende social Bevægelse«. (*Solidaritet* den 18. 9. 1915, p. 3.).

81. Det kunne måske her være af interesse at sammenligne syndikalisternes opfattelse med nogle nyere opfattelser af begrebet »revolution«. Ifølge Julius Gold & W. L. Kolb (ed.): *Dictionary of the Social Sciences*, 1964, p. 602 benyttes termen »revolution« af de fleste moderne forfattere til at betegne: »sudden, radical changes which take place both in political and social conditions, that is when an »established« government (as well as a social and legal order) is suddenly, sometimes violently, replaced by a new one«. En anden definition lyder: »A comparatively sudden, rapid, and violent change of the obsolete official law of the group, or of the institutions and systems of values which it represents . . .«. Og for at afgrænse fra begreber som »statskup« o. l. kræves yderligere: »the direct or indirect participation of a considerable part of the membership of the group«. (P. A. Sorokin: *Society, Culture and Personality*, 1947, pp. 481–82). Man fremhæver altså det pludselige, det gennemgribende (radikale eller fundamentale) samt, tildels, voldselementet. Dertil kommer for Sorokins vedkommende den direkte eller indirekte deltagelse af en betragtelig del af befolkningmassen. Føjer man yderligere hertil den vægt, som syndikalisterne lagde på de »økonomiske« kampmidler samt deres afgjort positive vurdering af revolutionen og visionen om det internationale fællesskab af »frie producenter«, har vi stort set indkredset det syndikalistiske revolutionsbegreb.

82. *Solidaritet* den 18. 9. 1915, p. 3. Se endvidere programmets punkter 6 og 7 (*oven cit.* p. 285) samt *Solidaritet* den 16. 3. 1912, p. 4.

83. »Syndikalismen er Socialismen i Arbejdsklæder« (*Solidaritet* den 21. 3. 1914, p. 3).

slet og ret! »At Syndikalismen vil Fællesejendom, give: den Ret til Betegnelsen Socialisme. At den vil dette gennem Arbejdernes Erobring af Samfundsmagten, sætter den i den mest moderne Socialismes Ramme«⁸⁴.

Men man stræbte ikke efter nogen *stats*-overtagelse af produktionsmidlerne. Syndikalismen, også den danske, var i udpræget grad statsfjendtlig. »Staten og Socialismen er to Modsætninger, som aldrig kan forenes«, siger Christian Christensen et sted⁸⁵. Ikke staten, men producenterne selv skulle eje og drive produktionsmidlerne. Og her kommer industriforbundene ind i billedet igen. Syndikalisternes industriforbund har nemlig en *dobbelt* opgave: De er i det bestående samfund arbejdernes moderne organisationsform, deres kamporganer. Men i den industrielle organisationsform har man *tillige* skelettet til fremtidens samfund. Denne tanke kommer måske klarest til udtryk i en formulering, som vi finder i præambelen til den amerikanske syndikalistorganisation IWW's love, hvori det hedder: »By organizing industrially we are forming the structure of the new society within the shell of the old«⁸⁶. Den industrielle organisation vil brede sig inden for det kapitalistiske samfunds rammer, indtil den har vokset sig så stærk, at der tilbage blot står at bryde den ydre skal af regeringer, parlamenter, domstole osv.: med andre ord, hele det officielle samfunds *facade*. Tilbage vil da blive det internationale samfund af frie producenter: »Industrial Workers of the World!«⁸⁷.

Og det er vel dette billede, denne »vision«, i nok så høj grad som den så meget omtalte generalstrejke, der udgør syndikalismens egentlige »myte« (myte i Sorelsk forstand). Man har, forekommer det mig, noget ensidigt hæftet sig ved det destruktive i syndikalismen. Men syndikalismen er kun »destruktiv« set ud fra det bestående samfunds dominerende

84. Christian Christensen i *Solidaritet* den 4. 4. 1919, p. 4.

85. *Solidaritet* den 25. 4. 1914.

86. cit. efter Poul Brissenden: *The I. W. W.*, 1957, p. 352.

87. I det danske *Solidaritet* finder vi en fuldstændig tilsvarende tankegang:

»Men disse Organisationer (nemlig industriforbundene, C. S.) skal ikke blot være Kamporganisationer i den nuværende Tid. Naar Sejren er vundet over Kapitalismen, vil de komme til at fortsætte sit samfundsmæssige Liv, kun det, at de da vil ændre Karakter og gaa over fra at være Kamporganisationer til at blive Sammenslutninger af frie Producenter«. (*Solidaritet* den 18. 9. 1915).

Se også Christian Christensen: *Forhandling eller direkte Aktion*, pjece, København 1919, pp. 10-12.

På den internationale anarko-syndikalistiske kongres i Amsterdam i 1907 erklærede den franske syndikalist Amédée Dunois: »Arbejdernes fagorganisation er ikke blot en kamporganisation, den er den levende kim til fremtidens samfund, og fremtidens samfund vil blive, hvad vi gør ud af fagorganisationen«. (citeret efter James Joll: *The Anarchists*, London 1964, p. 204, min oversættelse, C. S.).

præmisser. Den revolutionære syndikalisme er et eksempel på det, man har kaldt en »principiell opposition«⁸⁸. Med syndikalismen ser vi det bemærkelsesværdige, at fagforeningerne opfattes og bruges som et revolutionært instrument. Arbejderklassens hovedvåben er, ifølge denne opfattelse, ikke »politisk aktion«, men »økonomisk aktion«. Og det vigtigste, det afgørende kampmiddel, som arbejderklassen råder over, er den revolutionære generalstrejke.

Generalstrejketanken har spillet en ganske betydelig rolle i de socialistiske og arbejderbevægelsernes historie. Allerede på den socialistiske Internationales kongres i London i 1896 var generalstrejketanken blevet fremdraget i diskussionerne som værende et velegnet middel til »arbejderklassens frigørelse«, men tanken vandt dog ikke større genklang⁸⁹. På Internationales kongres i Paris i 1900 tørnede den tyske fagforeningsleder Carl Legien og franskmændene Aristide Briand (den senere udenrigsminister) voldsomt sammen i spørgsmålet om generalstrejken, idet Briand, støttet af franske, italienske og spanske venstrefløjelementer samt de russiske socialrevolutionære hævdede en syndikalistisk præget opfattelse af generalstrejken. Kongressen vedtog imidlertid at udskyde en nærmere behandling af problemet til senere⁹⁰.

Spørgsmålet om generalstrejkens karakter og rolle i de socialistiske bevægelseres strategi og taktik var ikke et rent akademisk spørgsmål. Netop i disse år fandt der i Europa store strejkebevægelser sted. I 1902 iværksatte f. eks. de belgiske arbejdere en valgretsstrejke. I 1903 var der i Holland en storstrejke af politisk karakter, og også i Sverige og Italien var der i disse år omfattende strejkebevægelser⁹¹.

I det førende af den anden Internationales partier, det gamle tyske socialdemokrati, førtes der da også i disse år en omfattende debat om generalstrejken, eller »massestrejken«, som tyskerne foretrak at kalde den⁹². Var generalstrejken først og fremmest et økonomisk våben, et våben som kun kunne bringes i anvendelse for rent faglig-økonomiske krav? Eller kunne generalstrejken også anvendes for politiske formål? Og var den

88. »We shall speak of »opposition of principle« if the competitor's behavior indicates the desire for a degree of goal displacement incompatible with the constitutional requirements of a given system«. (Otto Kirchheimer: »Germany: The Vanishing Opposition« i Robert A. Dahl (ed.): *Political Oppositions in Western Democracies*, Yale Univ. Press 1966, p. 231.).

89. G. D. H. Cole: *A History of Socialist Thought*, vol. III, part I, p. 33, London 1960.

90. *ibid.*, p. 44.

91. *ibid.*, p. 16.

92. Se f. eks. Rudolf Hilferding i *Neue Zeit*, XX, 1, pp. 134 ff.

i sidstnævnte fald at betragte som et offensivt eller et defensivt våben? Således stillede man problemerne op.

I Internationalen blev generalstrejkespørgsmålet fremdraget igen på dennes kongres i Amsterdam i 1904, hvor der fandt en heftig debat om spørgsmålet blev vedtaget en resolution, der anbefalede begrænsede strejkeaktioner som »et yderste middel« til at gennemføre »betydelige samfundsmæssige ændringer« eller til at værgе sig mod »reaktionære anslag« mod arbejdernes rettigheder. Bag disse, måske lidt uigennemskuelige, formuleringer skjulte der sig nok i virkeligheden lidt af en sejr for de moderate tyske fagforeningslederes synspunkter⁹³.

Den russiske revolution i 1905 stimulerede voldsomt massestrejkedebatten, ikke mindst inden for det tyske socialdemokrati og den tyske fagbevægelse⁹⁴.

I de sidste år før verdenskrigen opfattedes generalstrejken i stadig stigende grad, ikke mindst i franske fagforeningskredse, som det afgørende middel, der skulle standse et eventuelt krigsudbrud. I givet fald skulle påbegyndte krigshandlinger lammes ved altomfattende arbejdsnedlæggelser i de krigsførende lande. Den internationale arbejdersolidaritet skulle manifestere sig i en international generalstrejke. Generalstrejken har altså ingenlunde været en rent syndikalistisk idé, tværtimod: i en årrække spillede generalstrejketanken en overordentlig stor rolle i den anden Internationales politiske diskussioner. Ikke desto mindre er generalstrejketanken i eftertidens bevidsthed nok i særlig grad associeret med den syndikalistiske gren af arbejderbevægelsen.

Den hjemlige Fagoppositionens Sammenslutning havde som fremtrædende programpunkt (punkt 6): »At udbrede Kendskab til den sociale Generalstrejke, gennem hvilken den arbejdende Klasse afskaffer det bestaaende Lønslaveri og erobrer Produktionsmidlerne«⁹⁵. Hvad der skal forstås ved udtrykket »den sociale Generalstrejke« defineres nærmere i en artikel i »Solidaritet«: »Det er kort og godt, at Arbejderne i et Land eller flere Lande samtidig nedlægger Arbejdet og standser al kapitalistisk Produktion og Samfundsvirksomhed«⁹⁶.

Af særlig interesse er den stærke understregning af, at »den sociale Generalstrejke« ikke er identisk med generalstrejken i den gængse form, dvs.

93. Se ang. debatten på Amsterdam-kongressen: G. D. H. Cole: *A History of Socialist Thought*, vol. III, part I, pp. 55–57. Samt Julius Braunthal: *History of the International 1864–1914*, London 1966, pp. 295–96.

94. Et af de kendteste indlæg i denne debat er Rosa Luxemburgs pjeces *Partei, Massenstreik und Gewerkschaften*, 1906.

95. Se det oven cit. (p. 285) program.

96. *Solidaritet* den 9. 3. 1912, p. 3.

generalstrejken som blot et middel til at fremtvinge lønforbedringer *inden for* det bestående samfunds rammer. Endvidere tager man kraftigt afstand fra generalstrejken anvendt som et partipolitisk instrument, i det hele taget som et middel til gennemførelse af »underordnede«, ret beset ligegyldige, »politiske« krav⁹⁷. Den syndikalistiske generalstrejke opfattes som et revolutionært våben, hvis anvendelse tilsigter en fundamental omvæltning af samfundets sociale og økonomiske struktur.

Den »generalstrejke«, som De samvirkende Fagforbund proklamerede i 1920 i forbindelse med påskekrisen, var en *politisk* betonet strejke og som sådan syndikalisterne uvedkommende, men eftersom man mente at have fået visse løfter fra DsF's ledelse⁹⁸ bl. a. om ophævelse af septemberforliget og politisk amnesti, gik man alligevel med⁹⁹ og udsendte i den forbindelse følgende proklamation, som fortjener at blive citeret i sin helhed, dels fordi den på en karakteristisk og præcis måde udtrykker syndikalisternes holdning i dette spørgsmål, og dels fordi den på udmærket måde illustrerer noget af »stemningen« i den tids »revolutionære arbejderbevægelse«:

»Opraab til alle organiserede Arbejdere! De syndikalistiske Krav. Danmarks syndikalistiske Landsorganisation, samlet til Kongres i Paasken 1920, udtaler med Henblik paa den foreliggende Kampsituation følgende: Til Danmarks organiserede Arbejderklasse! Generalstrejkens politiske Moment stiller vi os udenfor. Erfaringerne har dokumenteret, at det er os og den hele Arbejderklasse ligegyldigt hvilke politiske Partier, der indehaver Regeringsmagten i det borgerlige kapitalistiske Samfund. Vor Stilling som Lønarbejdere forrykkes ikke af politiske Konstellationer, men kun derved, at Arbejdernes økonomiske Kaar forbedres og at de stilles frit i Kampen mod den udbytende Kapital, saaledes at de i Fremtiden, naar Forholdene er dem gunstige, kan kæmpe for deres daglige økonomiske Interesser og gennem Tiden omstyrte Lønssystemet til Fordel for de faglige Organisationers Overtagelse af Produktion og Omsætning. Vi opfordrer derfor den hele kæmpende Arbejderklasse til at tilslutte sig nedenstående Krav som Betingelse for Generalstrejkens Afslutning:

1. At Septemberforliget afskaffes
2. At den foreliggende faglige Lønkamp paa Grundlag heraf løses paa en for *alle* i Generalstrejken deltagende organiserede Arbejdere tilfredsstillende Maade.

97. *ibid.*

98. Se *Solidaritet* den 30. 3. 1920 og ff.

99. Tage Kaarsted har sikkert ret i den betragtning, at syndikalisterne ville komme i en taktisk uheldig situation ved at gå imod eller blot forholde sig passive til generalstrejken. Det skyldes vistnok især Christian Christensens indsats, at man så dristigt gik med i aktionen. Se Tage Kaarsted: *Påskekrisen 1920*, Århus 1968, pp. 223–24.

3. At alle politiske Fanger løslades og at den mod Arbejderklassen fjendtlige Lov om civil Værnepligt ophæves.
4. At Generalstrejken kun kan hæves af et Flertal af de i Strejken deltagende organiserede Arbejdere.

Naar vi opstiller disse Krav, tror vi, at vi giver Generalstrejken den samlede Basis, som er en nødvendig Forudsætning for dens sejrige Gennemførelse. Arbejdere! Klassefæller! Husk, at denne vældige Kamp kun kan gennemføres til Sejr for Arbejderne derved, at I roligt og nøgtern benytter jeres Stilling som Producenter. Hold Maskinernes Hjul stille, indtil I har sejret, men afhold jer fra Gadekampe, hvor I kun bliver Ofre for de kapitalistiske Knipler og Maskingeværer. Vær ædruelige og sparsommelige. Vær trofaste og opofrende for vor Klasses samlede Interesser¹⁰⁰.

Dette er generalstrejken opfattet som et våben for »økonomisk« – og ikke »politisk« – kamp! Ikke mindst i den franske fagbevægelse havde en sådan opfattelse vundet genklang. Netop i det første tiår af indeværende århundrede, da man selv i den socialdemokratiske arbejderbevægelse diskuterede generalstrejketanken, var det, at den franske syndikalisme foldede fanerne ud og erklærede det borgerlige samfund krig, idet den samtidig proklamerede sin uafhængighed af politiske partier¹⁰¹.

Man må her erindre sig lidt af baggrunden for denne proklamerede ligestyldighed over for »det politiske«¹⁰². Den socialistiske bevægelse i Frankrig var jo præget af en umådelig splittelse. På et vist tidspunkt var der f. eks. ikke mindre end 6 forskellige socialistiske partier! Det var også i disse år, at Frankrig gennemrystedes af Dreyfus-affæren, som sikkert i vide arbejderkredse medvirkede til at befordre en dyb mistillid til »staten«, herunder først og fremmest naturligvis til hæren og bureaukratiet. Endelig havde Millerand-affæren i 1899 nok gjort sit til at befæste den almindelige mistillid til politikerne i netop disse kredse.

Nej, arbejderklassens frigørelse måtte i bogstavelig forstand være dens eget værk¹⁰³. På deres eget område – »sur le terrain de classe« – var det, at slaget skulle føres. Her søndersplittedes man ikke af politiske og andre ideer, her blev man ikke »forrådt« af nogen »politikere«. Hvad der end måtte skille på det politiske plan, så kunne man dog her på den indu-

100. *Solidaritet* den 2. 4. 1920, p. 1.

101. Hvad specielt angår den franske syndikalisme, se Val R. Lorwin: *The French Labour Movement*, Harvard Univ. Press 1966, pp. 29–46. Samt E. Dolléans: *Histoire du mouvement, ouvrier*, vol. II, 1939.

102. Dvs. »det politiske« i snævrere forstand: parlamenter, regeringer, domstole, politiske partier.

103. Formuleringen: »Arbejderklassens frigørelse må være arbejderklassens eget værk« forekommer visntok første gang i statutterne for »Den internationale Arbejderassociation« (1. Internationale).

strielle mark, hvor hovedslaget skulle stå, forenes i det store almindelige forbund af arbejdere. »Confédération Générales du Travail« (CGT). Og det mægtige våben, som man rådede over, var netop generalstrejken, den altomfattende arbejdsnedlæggelse, der skulle lamme det »borgerlige« samfunds vitale funktioner og få det til at bryde sammen ¹⁰⁴.

Så vidt den franske syndikalisme. Man finder imidlertid også i den danske syndikalisme synspunkter, der minder om de franske. Dette gælder f. eks. de centrale forestillinger om fagforeningen som en revolutionær bevægelse, der direkte må sigte mod erobringen af produktionsapparatet, forestillingen om fagbevægelsens uafhængighed af politiske partier og endelig også den opfattelse, at man i generalstrejken har det endelige, afgørende våben.

Økonomisk eller politisk kamp?

Vi har set, hvorledes også den danske syndikalisme proklamerede sig som en revolutionær, socialistisk bevægelse, hvis målsætning var »et Samfund af frie Producenter«. Og denne målsætning skulle realiseres gennem økonomisk kamp på det industrielle område. Man havde – som den franske syndikalisme – liden tiltro til politiske partier og »politisk aktion« i det hele taget. Man erklærede sig for partipolitisk neutral, dvs. *uden for og lige-gyldig* over for partierne. »Vor Bevægelse er økonomisk – og udelukkende økonomisk. Derfor kan den ikke have noget at gøre med politiske Partier og religiøse Sekter – i hvert fald ikke som Bevægelse. Syndikalismen stiller sig uden for og lige-gyldig over for Partierne, idet den hviler paa den Kendsgerning, at Tyngdepunktet i en Masse af Livets Forhold ligger ude i selve Livet paa det økonomiske Omraade, og det betyder saa uendelig lidt for Folkets Liv, hvad Partier, Parlamenter og Regeringer foretager sig« ¹⁰⁵. De arbejdere, som er klar over deres »sande interesser«, bør derfor samles i Fagoppositionen, uanset hvilke anskuelser de i øvrigt måtte have om politik, religion, filosofi osv. ¹⁰⁶. En del er måske ligefrem *anti*-parlamentarikere, dvs. de tror overhovedet ikke, det kan nytte at stemme ved valget, andre er måske parlamentarikere, idet de dog trods alt stemmer ved valgene – »men det ville være ret meningsløst at strides

104. Foruden de »særlige« faktorer, der i hvert land har gjort sig gældende med hensyn til syndikalismens opståen og udformning, kan man muligvis også pege på en række mere generelle faktorer – se de p. 274 anførte betragtninger.

105. *Solidaritet* den 29. 3. 1913, p. 3. Smlg. også *Solidaritet* den 21. 1. 1913, p. 3 og 16. 12. 1911, p. 3. Læg mærke til citatets angivelse af »det politiske«.

106. *Solidaritet* den 16. 12. 1911, p. 3.

om dette, naar man iøvrigt er enige om, at Fagforeningsbevægelsen bør være den vigtigste Faktor i Arbejdernes Kamp«¹⁰⁷. Også følgende udtalelser er såre karakteristiske: »Vor Stilling til Parlamentarismen er som alle syndikalistiske Bevægelers Verden over: Vi er neutrale. Det vedkommer ikke Syndikalismen, om en Arbejder er Kristen eller Muhamedaner eller om han i politisk Henseende stemmer paa dette eller hint Parti eller han slet ikke stemmer«¹⁰⁸. Det er også ud fra dette synspunkt, man afviser de socialdemokratiske beskyldninger om, at man splitter arbejderbevægelsen: »Det er ikke Syndikalisterne, men Socialdemokraterne, som bringer Splittelse ind i Fagforeningerne, thi al den indre Strid, som finder Sted inden for disse, stammer fra, at Fagforeningerne er kædet sammen med politiske Partier, og at de anvendes for partipolitiske Formaal«¹⁰⁹.

Lejlighedsvis møder man endog det synspunkt, at det trods alt er at foretrække, at arbejderne afgiver deres stemmer. Ganske vist kan Fagoppositionen qua organisation naturligvis ikke anbefale arbejderne at stemme på dette eller hint parti, men det ville nu ikke være helt dårligt, om arbejdernes stemmer kom til at hænge som et Damoklessværd over partipolitikernes hoveder: »vi vil ikke, at noget politisk Parti skal herske over Arbejderne eller deres økonomiske Kamp, men vi vil, at Arbejderne skal herske over de politiske Partier, ogsaa Socialdemokratiet . . . Og det opnaas ikke ved, at vi tilraader Arbejderne ikke at stemme! Nej, det naas kun ved stadig at lade Arbejdermassen og dens økonomiske Bevægelse staa fri og uafhængig i dette Spørgsmaal, saaledes at Massernes Stemmer hænger som et truende Sværd over de politiske Partiers Hoveder«¹¹⁰.

Af den principielle grundholdning til politiske partier i almindelighed fulgte også som en logisk konsekvens syndikalisternes holdning til Socialdemokratiet i særdeleshed. Men dertil kom jo det bitre modsætningsforhold, der opstod ved syndikalisternes oppositionsvirksomhed i den socialdemokratisk ledede fagbevægelse. Endvidere var syndikalisterne på linie med venstrefløjen i Socialdemokratiet – først og fremmest kredse i det socialdemokratiske ungdomsforbund – i dens kritik af det, man opfattede som Socialdemokratiets »borgfredspolitik«, dets fremadskridende integration i det »borgerlige samfund« osv.¹¹¹. Det var de samme angrebs-

107. *ibid.*

108. *Solidaritet* den 1. 3. 1913, p. 1.

109. *Solidaritet* den 29. 8. 1920.

110. *Solidaritet* den 1. 3. 1913, p. 1.

111. Smlgn. eksempelvis kritikken i *Solidaritet* den 7. 10. 1916, 14. 10. 1916, 23. 2. 1918 og Ernst Christiansen og Johs. Erwig: *Striden i Socialdemokratiet*, pjece, København 1919.

punkter, man fandt: »forræderiet i 1914«, »borgfreden«, »kongemiddagene«, »ministersocialismen«, de tyske flertalssocialisters alliance med rigsværnet og nedkæmpelsen af spartakisterne osv. I det hele taget synes begivenheder i udenlandsk arbejderbevægelse at have spillet en stadig større rolle i den hjemlige argumentation.

Over for Socialdemokratiets argumentation: at det gjaldt om lidt efter lidt af erobre magtpositionerne i det eksisterende samfund, herunder også ministerposter, fremholdt syndikalisterne, at det ikke var Socialdemokratiet, der var i færd med at erobre det borgerlige samfund, men omvendt dette der var i færd med at erobre Socialdemokratiet¹¹². I en kommentar til »natkongressens« accept af socialdemokratisk regeringsdannelse i 1916 skrev Christian Christensen således: »Ingen vilde tro, at Millerand vilde sende Soldater mod de strejkende Arbejdere, ingen vilde tro, at det internationale Socialdemokrati blev nationalt, ingen vilde tro, at dette antimilitariske Fredsparti vilde bevilge Militær- og Krigsbevillinger! Nuvel, nu ved alle dette, og alle skal engang komme til at vide, at et socialdemokratisk Ministerium som Kapitalismens Forvalter skal blive lige saa borgerlig . . . som alle tidligere Regeringer«¹¹³.

Af særlig interesse er den stilling, som syndikalisterne indtog til de nye partidannelser – »Socialistisk Arbejderparti«, »Det uafhængige Socialdemokrati« og »Danmarks venstresocialistiske Parti«¹¹⁴. Allerede ved Socialdemokratiets accept af regeringsdeltagelse i 1916 forelå jo en mulighed for en partisprængning og dannelsen af et nyt parti til venstre for Socialdemokratiet¹¹⁵. I den situation fastslog »Solidaritet« Fagoppositionens principielle stilling til en eventuel ny partidannelse: »Om vore Medlemmer som Personer vil støtte en politisk Fløj eller Dannelsen af et eventuelt nyt Socialdemokrati, er deres *private* Sag, som ikke vedkommer vor Bevægelse. Men som Bevægelse er vort Standpunkt *absolut*. Vi mænger os ikke med nogen som helst politisk Fraktion. Vi repræsenterer i vore

112. Se f. eks. *Solidaritet* den 23. 2. 1918, p. 2.

113. *Solidaritet* den 7. 10. 1916, p. 1.

114. »*Socialistisk Arbejderparti*« blev på initiativ af bl. a. Marie Nielsen, Thøger Thøgersen og Chr. Rassow dannet i april 1918. Samtidig oprettedes »*Det uafhængige Socialdemokrati*«. I 1919 brød det socialdemokratiske ungdomsforbund (*SUF*) med moderpartiet, og en del af udbryderne anført af Ernst Christiansen, Sigvald Hellberg og Johs. Erwig forenedes med »*Socialistisk Arbejderparti*« i »*Danmarks venstresocialistiske Parti*« (Nov. 1919). Dette parti tilsluttede sig i 1920 de 21 teser og antog i overensstemmelse hermed navnet »*Danmarks kommunistiske Parti*«.

115. I Sverige skete sprængningen før Socialdemokratiet i 1917 indtrådte i regeringen Edén. Ved sprængningen mistede partiet bl. a. sit ungdomsforbund og 17 rigsdagsmedlemmer.

Ideer, Principper og Bevægelse, Arbejdernes rene økonomiske Klasseinteresser og Kampen for disse, og møder her enhver Indblanding af andre Motiver og andre Interesser (Partiinteresser) med den skarpeste Modstand«¹¹⁶.

For så vidt var bevægelsens stilling defineret klart nok, men ikke desto mindre skulle netop forholdet til de nye partidannelser og ikke mindst naturligvis, til revolutionen i Rusland og kommunisterne fremkalde eller afsløre¹¹⁷ vidtgående uoverensstemmelser inden for bevægelsen, uoverensstemmelser, som til sidst skulle føre til bevægelsens sprængning og FS's officielle sammenslutning med Danmarks kommunistiske Parti.

Da der så i 1918 rent faktisk opstod to nye partier på den hjemlige venstrefløj: »Det uafhængige Socialdemokrati« og »Socialistisk Arbejderparti«, måtte Fagoppositionen igen gøre sig situationen klar. Medens man stillede sig særdeles afvisende over for »Det uafhængige Socialdemokrati«¹¹⁸, må holdningen over for »Socialistisk Arbejderparti« nærmest karakteriseres som positivt afventende¹¹⁹. Af principielle indvendinger fremførte man mod »Det uafhængige Socialdemokrati« først og fremmest, at det ret beset arbejdede på grundlag af et socialdemokratisk program. Og vendt mod »Socialistisk Arbejderparti« hævdede man det synspunkt, at medens dette parti (som havde erklæret sin tilslutning til Zimmerwaldvenstre) tilstræbte en erobring af den politiske magt, så ville syndikalisterne »afskaffe regeringsmagten og hele statssystemet«¹²⁰. Endvidere gik syndikalisterne ind for de føderalistiske principper, hvor »Socialistisk Arbejderparti« på

116. *Solidaritet* den 7. 10. 1916.

117. Sandsynligvis – og det kommer også lejlighedsvis til udtryk i *Solidaritet* – har FS's medlemsskare hele tiden været en højst broget flok, hvor anarkistisk orienterede medlemmer (se f. eks. Albert Jensens bekendelse til Bakunin i *Solidaritet* den 26. 3. 1919, p. 1) levede side om side med mere marxistisk orienterede medlemmer (som f. eks. Gerson Trier-eleven Christian Christensen).

118. Se *Solidaritet* den 13. 4. 1918, p. 3.

119. »... det nye Parti er en Kendsgerning, og i sine Principudtalelser repræsenterer det baade i Maal og Midler en Tilnærmelse til og Anerkendelse af Syndikalismen, som vi tager til Indtægt for denne. Set paa de personlig bærende Kræfter som Murer Rassow, Th. Thøgersen og Lærerinde Frk. Marie Nielsen er det jo Personligheder, vi som Arbejdere og Syndikalister alle agter som ærlige og retskafne revolutionære Mennesker«. (*Solidaritet* den 13. 4. 1918, p. 3). Senere blev tonen noget køligere – bl. a. måske fordi »Socialistisk Arbejderparti« vistnok gjorde et indhug i FS's medlemsskare (se f. eks. *Solidaritet* den 29. 6. 1918, p. 3).

120. *Solidaritet* den 29. 6. 1918, p. 3.

Sådanne principielle indvendinger forhindrede dog ikke, at man lejlighedsvis – f. eks. ved Grønttorvsmødet i november 1918 – samarbejdede rent praktisk om afholdelse af møder, demonstrationer o. l.

linie med Zimmerwaldbevægelsen i øvrigt var centralistisk orienteret ¹²¹.

I de følgende år var syndikalisternes holdning til de nye partier og i særdeleshed til kommunisterne og den russiske revolution mildest talt ambivalent og skiftende. Medens man f. eks. straks med begejstring havde hilst den russiske revolution velkommen ¹²², fremkom der senere, især i løbet af året 1919, stærkt kritiske artikler om den russiske revolution og de danske kommunister ¹²³.

Man vil næppe nogensinde til fulde få kortlagt det indviklede begivenhedsforløb på den hjemlige politiske venstrefløj (herunder også Fagoppositionen) i disse år. Ideologiske, personlige og økonomiske faktorer medvirkede til at fremkalde åbenbart ret alvorlige brydninger. Brydninger som også, og i høj grad, kom til udtryk blandt syndikalisterne. Den syndikalistiske bevægelse spaltedes mere og mere i en fløj, der med Christian Christensen i spidsen orienterede sig i retning af det kommunistiske Rusland og kommunismen, og på den anden side en fløj (bl. a. under ledelse af Albert Jensen, Jens Storgaard og Lauritz Hansen) der modsatte sig denne orientering.

I den sidstnævnte fløj var der øjensynlig personer med nærmest anarkistiske standpunkter ¹²⁴, og det spørgsmål melder sig, om ikke de har

121. Zimmerwaldbevægelsen var dog særdeles heterogen, og selv den af Lenin anførte venstrefløj, der først for alvor gjorde sig gældende på den efterfølgende konference i Kienthal i 1916, var langt fra så centralistisk orienteret, som de senere kommunistiske partier blev det efter antagelsen af de 21 teser og 20'ernes fremadskridende »bolschewisering« af disse partier. Se i øvrigt om Zimmerwaldbevægelsens udvikling G. D. H. Cole: *A History of Socialist Thought*, vol. IV, part I, London 1961, pp. 27–62. Samt Julius Braunthal: *History of the International 1914–43*, London 1967, pp. 36 ff.
122. Se f. eks. *Solidaritet* den 5. 1., 12. 1. og 19. 1. 1918. I 1920 skriver Christian Christensen på 3-årsdagen for oktoberrevolutionen: »Det er Bolschevikkernes uvisnelige Fortjeneste, at de ikke ... veg tilbage for at paatage sig den overvældende strenge Opgave at føre den sociale Revolution videre, fra kaotisk Forvirring og Svaghed, frem mod socialistisk Orden, Fasthed og Styrke« (*Solidaritet* den 7. 11. 1920, p. 2).
123. Se f. eks. Albert Jensens artikler: »Hvordan er Stillingen i Rusland?« (*Solidaritet* den 13. 7. 1918, p. 3) og »Lenins Diktaturprogram« (*Solidaritet* den 27. 7. 1918, p. 3). De synspunkter, som Albert Jensen (og Jens Storgaard) repræsenterede, kom til at dominere bladet i den periode, hvor Christian Christensen sad i fængsel. Han siger selv herom: »Jeg har aldrig under mit Fængselsophold tilbragt saa bedrøvelige Timer, som dem jeg siden tilbragte med at læse *Solidaritets* ledende Artikler for Aaret 1919« (*Solidaritet* den 12. 5. 1921). Samtidig med at kritikken mod det kommunistiske Rusland og kommunisterne tog til i løbet af året 1919, fik FS et nyt program, og den fra DsF fritstående fagforeningssammenslutning: »Føderalistisk Sammenslutning« blev dannet – begge dele vistnok mod den fængslede Christian Christensens vilje.
124. Dette gjaldt som sagt i udpræget grad en mand som Albert Jensen. Se f. eks. *Solidaritet* den 26. 3. 1919, p. 1.

været med i Fagoppositionen hele tiden og altså levet der side om side med den marxistisk påvirkede Christian Christensen.

Selv om vi måske aldrig vil kunne fremdrage alle de »motiver« og »årsager«, der førte til den endelige spaltning og den sejrende fløjs sammensmeltning med kommunisterne, så kan vi dog i hvert fald studere nogle af de argumenter, der blev fremført i debatten. Ikke mindst interessant vil man måske finde Christian Christensens argumentation for, at syndikalismen og kommunismen i virkeligheden er to udtryk for samme grundanskuelse.

Syndikalisme og kommunisme

Fra september 1920 og frem til oprettelsen af »Danmarks kommunistiske Føderation« i 1921 førtes der i »Solidaritet« en længere diskussion om syndikalisme kontra kommunisme¹²⁵. Diskussionen indledtes med en redegørelse af Marie Nielsen. Marie Nielsen, som havde deltaget i den tredje Internationales 2. kongres, fik adgang til i »Solidaritet« at aflægge beretning om denne kongres' forløb og beslutninger samt herunder for de berømte 21 teser. I den efterfølgende diskussion hævdede den anarko-syndikalistiske fløj det klassiske synspunkt om fagbevægelsens fuldstændige adskillelse fra politiske partier, det føderalistiske princips overlegenhed over for det centralistiske princip, den økonomiske kamps afgørende betydning i forhold til den politiske aktion samt sidst, men ikke mindst, en almindelig antipati mod enhver form for central ledelse¹²⁶.

Christian Christensen fremførte sine synspunkter i en lang serie artikler, der senere blev samlet og udgivet som pjece¹²⁷. Han sammenholder her syndikalismen og kommunismen og stiller spørgsmålet om ligheder og forskelle. Der er for det første grundopfattelserne. Hvorledes forholder det sig her? Ja, kommunismen bygger jo på den materialistiske historio-opfattelse og klassekampsteorien. Men ret beset er det samme tilfældet for syndikalismens vedkommende. For godt nok har der i den syndikalistiske bevægelse indsneget sig visse »anarkistiske elementer« og dermed en vis portion »borgerlig ideologi«, som har fremhævet idealistiske og moralske motiver som de væsentligste, men det er dog kun blevet til spredte tilløb og »Det er ubestridelig Sandhed, at Syndikalismen, saaledes som

125. Se *Solidaritet* den 21. 9. 1920 og ff.

126. Jfr. f. eks. følgende, for denne retning typiske, udtalelse: »Det centralistiske System forudsætter en Ledelse med fuldkommen Magt og Myndighed til at diktere sin Vilje, og en disciplineret Hob, uden Mening, uden Vilje, uden Føling med og Forstaaelse af den Kamp eller den Opgave, den bruges til«. (Jens Storgaard i *Solidaritet* den 2. 11. 1920, p. 2.).

127. Christian Christensen: *Moskva og Syndikalismen*, pjece, København 1921.

den fremtræder i Arbejderes Kamp mod Kapitalismen, ubetinget hviler paa Kommunismens Grundopfattelse: den materialistiske Historieopfattelse«¹²⁸. Hvad klassekampsteorien angår, så fremgår det dog med al tydelighed, at syndikalismen er en »ren interessebevægelse«, som netop fremhæver den »økonomiske undertrykkelse« som den vigtigste årsag til arbejdernes fortrykte sociale stilling, og at økonomisk emancipation er den afgørende betingelse for kulturel og politisk frigørelse.

Så vidt grundopfattelserne. Christian Christensen argumenterer dernæst for den opfattelse, at også målsætningerne må betragtes som værende identiske. Kommunismens målsætning er nemlig, ifølge CC, følgende: »Afskaffelse af Privatejendomsretten over Jord og Produktivkræfter. Indførelse af almindelig Fællesejendom til de samme Kilder for Menneskesamfundets Eksistens, Ødelæggelse af Staten som Institution og Princip«¹²⁹. Tilsvarende er det syndikalisternes mål, at »Arbejderne i Industriene og paa Landet direkte skal overtage Virksomheden og Kontrollen over Arbejdet«¹³⁰. Der er naturligvis, som CC også selv er opmærksom på og understreger, her tale om en særdeles generel og vag formulering. Det er nødvendigt nærmere at præcisere, på hvilken måde og under hvilke former overtagelsen af produktionsmidlerne skal finde sted, og hvorledes disse skal forvaltes efter samfundsovertagelsen. Syndikalismen giver ikke her noget entydigt svar. Der er, fremhæver CC, forskellige strømninger inden for syndikalismen. I den forbindelse distancerer han sig fra de anarko-syndikalistiske retninger med deres stærke individualistiske præg og fremholder den amerikanske syndikalistorganisation »IWW« som sit forbillede. IWW – unionen af alverdens industriarbejdere – udgør netop det fremtidige kommunistiske samfunds struktur. »Under Opbyggelsen af dette praktiske Kæmpeværk faar den enkelte Celle – den lokale Industrisammenslutning – den størst mulige Selvbestemmelsesret, men denne maa i intet Tilfælde krænke den industrielle eller internationale Solidaritet . . . Dette Værks moralske Kit er ikke Kapitalismens og Anarkismens dybt adsplittende Raab paa individuel Frihed, men Fællesskabets livgivende Solidaritet«¹³¹. Kommunismen og IWW-syndikalismen har

128. *ibid.* p. 5.

129. *ibid.* p. 6. Lenin erklærer i *Staten og Revolutionen*: »Vi opstiller som vort endelige Maal Statens Afskaffelse, dvs. Afskaffelse af al organiseret og systematisk Tvang, al Magtanvendelse over for Mennesker overhovedet«. (V. I. Lenin: *Staten og Revolutionen*, Udvalgte Værker, Bnd. 8, p. 89, København 1948). Se også E. H. Carr: »Lenin's Theory of the State« i *The Bolshevik Revolution 1917–23*, vol. I, pp. 233–249, London 1964.

130. *ibid.* p. 8.

131. *ibid.* p. 10.

altså fælles målsætning. At Christian Christensen kan komme til denne konklusion er vel ikke mærkeligt, når man tager hans definitioner i betragtning. Det er dog tvivlsomt, om kommunismen og syndikalismen – selv når vi holder os til den teoretiske målsætning – er helt på linie, når det gælder spørgsmål som arbejdernes selvforvaltning af de samfunds-ejede industrier samt graden af decentralisering, men at der, teoretisk-principielt, er et vist slægtskab, kan vel ikke benægtes.

Efter således at have diskuteret grundopfattelser og målsætning går Christian Christensen over til at diskutere kommunismen og syndikalismen betragtet som sociale og politiske bevægelser. Indledningsvis fastslår han her, at såvel syndikalismen som kommunismen er født til verden i »dyb skuffelse« over »det som var«. Og det, han tænker på her, er først og fremmest udviklingen i de socialdemokratiske partier samt den anden Internationales sammenbrud i 1914. Han hævder videre, at syndikalismen i årene før og under 1. verdenskrig spillede en vigtig rolle som en militant venstreopposition til socialdemokraterne og den reformistiske fagbevægelse. På den anden side var den syndikalistiske bevægelse altid karakteriseret ved »ideologisk fattigdom«¹³². Endvidere var syndikalismen aldrig homogen, hverken som bevægelse eller som ideologi¹³³. Helt anderledes med kommunismen. Den har netop den teoretisk veludviklede ideologi og den homogenitet, som syndikalismen mangler. Og sidst, men ikke mindst: »Den russiske sociale Revolution er en Kendsgerning«. Dette sidste har måske været temmelig afgørende for Christian Christensen: »Kun paa Baggrund af den store politiske sociale Verdensrevolution bliver der Fornuft og Plan i Syndikalismen og den Opgave, den tillægger Arbejdernes økonomiske Organisationer«¹³⁴. Har Christian Christensen med disse betragtninger givet os en nøgle til forståelse af, hvorfor syndikalismen rundt omkring i verden de fleste steder i løbet af de følgende år tabte terræn til kommunismen?

Til sidst kommer Christian Christensen ind på nogle af de mere specielle indvendinger, som hans modstandere i FS havde fremført mod kommunismen. Man havde f. eks. foreholdt ham, at syndikalismen var en økonomisk bevægelse, medens kommunismen var en politisk bevægelse. I sin videre argumentation *sprænger* Christian Christensen nu den gamle snævre syndikalistiske opfattelse af »politik« som værende parlamentarisme, partipolitik osv. Han definerer nu »politisk kamp« som »enhver organiseret Magtanvendelse fra Arbejderklassens Side mod Overklas-

132. *ibid.* p. 5 og 8.

133. *ibid.* p. 15.

134. *Solidaritet* den 12. 5. 1921.

sen«¹³⁵. Med denne nye definition som udgangspunkt bliver det en enkel sag for ham at påvise, at syndikalismens kamp netop er en *politisk* kamp. Det er i virkeligheden uholdbart, siger han, at opstille et skarpt skel mellem »økonomisk kamp« og »politisk kamp«. Den økonomiske kamp, betragtet som et led i den politiske kamp i videste forstand, er på ingen måder den eneste brugbare aktionsform: »Alle Former for Aktion, anvendt af Arbejderne mod den samlede Overklasse – det borgerlige Samfund – er *politisk Kamp*, hvad enten Aktionen udøves paa Arbejdspladsen eller paa Gaden. Og Formen og Fremgangsmaaden kan ikke paa Forhaand knæsettes i Principper«¹³⁶. Det nærliggende modargument: at selv om man accepterer disse generelle betragtninger, så må dog netop syndikalismen fastholde det standpunkt, at enhver aktion må forblive en social-politisk og ikke en parti-politisk aktion, kan heller ikke overbevise ham. Tværtimod: For at massernes aktioner kan få nogen virkning, må de, siger han, organiseres: »Massernes tusinde Hjerner maa blive een Hjerne. Massernes tusinde Arme maa blive een Arm«¹³⁷. Enhver organisation, som aktionerer politisk, er de facto (hvad man så end måtte finde på at kalde den) et »parti«. Et »politisk parti« er for CC simpelthen en organisation, der kæmper for og anvender politisk magt. Konklusionen bliver da heller ikke svær at drage: »... at enhver socialpolitisk Aktion i Praksis bliver en partipolitisk Aktion!«¹³⁸. Christian Christensen fremlægger her i 1921 en partiteori, der i hvert fald har visse ligheder med Lenins teori om partiets rolle. Dermed være ikke sagt, at der nødvendigvis er en direkte forbindelse.

Også holdningen til parlamentarismen tages op til diskussion¹³⁹. Christian Christensen konstaterer her med beklagelse, at den tredje Internationale på sin anden kongres havde inddraget parlamentarismen »som Led i Agitationen«. Og selv om Moskva-teserne havde knæsat princippet om partiorganisationens kontrol med dets parlamentsmedlemmer¹⁴⁰, og selv om de foreskrev, at parlamentet kun skulle bruges som en slags talerstol for revolutionær agitation, så var realiteten dog den, at de deputerede nemt

135. Christian Christensen: *Moskva og Syndikalismen*, København 1921, p. 21.

136. *ibid.* p. 23.

137. *ibid.* p. 23.

138. *ibid.* p. 24.

139. »Parlamentarisme« må her forstås i en langt videre betydning end normalt, når man taler om parlamentarisme i betydningen en statsskik, hvorefter regeringerne skal være accepteret af flertal i parlamentet.

140. Den 11. af de 21 betingelser forpligtede de kommunistiske partier til parlamentarisk arbejde, men foreskrev samtidig den strengeste kontrol fra partiorganisationens side over parlamentsmedlemmerne. Se Julius Braunthal: *History of the International 1914–43*, p. 541.

kom til at tage afgørende hensyn til deres vælgere. I den forbindelse var det heller ikke uden betydning, at disse vælgere erfaringsmæssigt stemte ikke så meget ud fra principielle, ideologiske bevæggrunde som ud fra ønsket om at indvælge repræsentanter, der kunne virke for en praktisk reformpolitik. Man kunne ikke med rimelighed antage, at det lod sig gøre så at sige fra den ene dag til den anden at ændre massernes »kort-synede Interesse-Ideologi«. En sådan forventning stod da også i modstrid med hele kommunismens grundteori¹⁴¹. Christian Christensen må derfor fastholde sin kritik af Internationalens linie i dette spørgsmål, men tilføjer dog: »Man kan ikke – naar man vil være retfærdig – se bort fra, at Partiet [nemlig kommunisterne] selv i sin Parlamentarisme stiller sig paa Revolutionens Grund og fornægter Reformen«¹⁴². Ikke desto mindre er det tydeligt, at netop den kommunistiske holdning til parlamentarismen har været vanskelig for ham at acceptere.

Endelig kunne Christian Christensen naturligvis heller ikke undgå at komme ind på en diskussion af det centrale spørgsmål om »proletariatets diktatur«. Proletariatets diktatur er for ham »kort og godt Arbejderklas-sens Undertrykkelse af den borgerlige Klasse og Udryddelse af det ka-pitalistiske Samfundssystem«¹⁴³. Alle erfaringer viser, siger han, at bor-gerskabet med alle midler vil forsvare stillingen som »Udbyttede af vort Arbejde«. Revolutionerne ude i verden har demonstreret, hvorledes »Overklassen« overalt har anvendt den »grusomste Voldsmagt« mod »vore revolutionære Brødre«¹⁴⁴. På denne baggrund må den fremførte kritik af voldsanvendelsen karakteriseres som direkte uansvarlig: »De der pynter sig med Betegnelsen revolutionære, og som endnu vil imødegaa de kapitalistiske Bajonetter og Maskingeværer med rosenrøde Fremstil-linger af det socialistiske Eden, de bør danne sig en Menighed, i alle Til-fælde bør de forsvinde af de revolutionære Kamporganisationer og uska-

141. Christian Christensen: *Moskva og Syndikalismen*, København 1921, p. 26.

142. *ibid.* p. 27. Jfr. også følgende bemærkninger (*Solidaritets* den 13. 5. 1921, p. 3.): »Den største og forøvrigt den eneste Anke af Betydning, der kunde fremføres mod dette Parti, dvs. Danmarks kommunistiske Parti, var, at det holdt paa parlamentarisk Aktion, omend kun som Tribune for revolutionær Agitation. Men det indeholdt for os Grundbetingelsen for et Samarbejde, nemlig at det ville det samme store Maal som FS: Den sociale Revolution«.

143. *ibid.* p. 29.

144. Umiddelbart efter afslutningen af borgerkrigen i Finland henrettede »de hvide« 8-9000 tilfangetagne »røde«. Dertil kommer de ca. 12000 fanger, der omkom i løbet af sommeren og efteråret 1918 som følge af underernæring og sygdom. De »røde« havde under krigen henrettet godt 1600 »hvide« (Krister Wahl-bäck: *Från Mannerheim til Kekkonen*, Stockholm 1967, pp. 36-37). Også re-volutionsforsøgene i Tyskland havde kostet blod. Christian Christensens drasti-ske udtalelser må naturligvis ses på baggrund af disse begivenheder.

deliggøres i deres Agitation blandt Arbejderne, som de indirekte Redskaber for den brutale Kapitalistklasse de er«¹⁴⁵.

Tilbage står spørgsmålet om, hvorvidt »proletariatets diktatur« i givet fald skulle kunne bringes i anvendelse mod en del af arbejderklassen samt om, hvorvidt det burde være et partidiktatur. Til det første lyder CC's strenge svar, at ligesom man under en strejke bør fordømme og bekæmpe strejkebrydere, således må man også i en revolutionær situation fordømme og vende sig mod dem, der bryder solidariteten og bringer revolutionen i fare. Han kommer desværre ikke ind på det ikke helt uinteressante spørgsmål om, *hvem* der i givet fald har ret til at afgøre, *at* revolutionen er i fare, og hvilke grupper det er, der bringer den i fare.

I spørgsmålet om, hvorvidt »proletariatets diktatur« kan accepteres som et partidiktatur, forfølger han to argumentationslinier: en teoretisk betonet og en praktisk betonet. Hans »teoretiske« argument går ud på, at således som han har defineret et »parti«, følger det logisk, at enhver organiseret magtanvendelse nødvendigvis er ensbetydende med magtudøvelse af et parti. Spørgsmålet ét kontra flere partier diskuterer han slet ikke. Dette hænger måske sammen med, at hans næste argument er en henvisning til »praksis«, den »faktiske udvikling«: »Hele den Storm af Indignation, der er rejst mod Ruslands kommunistiske Parti for dets Partidiktatur, gennemskues bedst ved de enkle Kendsgerninger, at intet andet Parti magtede eller har stillet Krav om Overtagelsen af Diktaturet, lige saa lidt som Ruslands svage og den Gang borgerlige Fagorganisationer havde noget som helst Krav paa at overtage Forvaltningen af Proletariatets Diktatur«¹⁴⁶.

Man kan vel næppe, efter en gennemlæsning af »Moskva og Syndikalismen«, hævde, at Christian Christensen nærmest blev kommunist ved en

145. Christian Christensen: *Moskva og Syndikalismen*, Kbh. 1921, p. 36.

146. *ibid.* p. 31. Det er interessant at sammenligne denne CC's bedømmelse af situationen i Rusland med Ernst Christiansens omtrent samtidige skildring (Ernst Christiansen: *I Bolschewikernes Rusland. Indtryk fra en Studierejse*, pjece, København 1919), der foruden en ret begejstret tilslutning til det nye styre dog også giver udtryk for visse reservationer: »En berettiget Indvending mod den russiske Arbejderforfatning er den meget indirekte Valgret« (p. 7) og »Mere betænkeligt er det, at man afskærer de forskellige Retninger indenfor Arbejderklassen fra at komme til Orde. Det kan nemlig blive et Ly for en opvoksende Korruption blandt Arbejderførerne selv, der lige saa lidt som andre Mennesker kan taale i Længden ikke at være underkastet Muligheden for en Kritik af deres Virksomhed«. (pp. 8–9).

Ved siden af en sådan kritik, der bringer Rosa Luxemburgs berømte kritiske analyse af den russiske revolution i erindring (Rosa Luxemburg: *Die Russische Revolution* herausgeg. von Paul Levi, Hamburg 1922), virker Christian Christensens forbehold unægtelig noget spagfærdige.

fejltagelse, at han så at sige ikke vidste, hvad kommunisme egentlig var for noget ¹⁴⁷. Han kunne naturligvis lige så lidt som nogen anden på den tid til fulde gennemskue hele den komplekse situation i Rusland samt forudse den senere udvikling, men man kan vel sige så meget, at han i sin pjece dokumenterer et ganske godt kendskab til kommunistisk ideologi, og de her gængse argumenter var ham åbenbart ikke fremmed. Hvorom alting er, så har CC altså i 1921 åbent erklæret sig for den materialistiske historieopfattelse, klassekampsteorien, den kommunistiske utopi, proletariatets diktatur og partiets overherredømme. Tilbage af reservationer stod så blot hans skepsis med hensyn til parlamentet som en »revolutionær talerstol«. Man kunne forvente, at han også ville have ytret sig kritisk over for den kommunistiske centralisme. Dette er dog ikke tilfældet ¹⁴⁸.

Det er, som om konturerne træder skarpere frem ved denne af Christian Christensen anstillede sammenligning mellem syndikalisme og kommunisme. Syndikalismens særpræg kommer åbenbart bedre frem ved sammenligning med en for en senere tid mere velkendt ideologi (selvom det ganske givet ikke har været CC's hensigt at understrege netop *forskellene*). Den gamle syndikalistleder får egentlig ganske godt afdækket svaghederne i den syndikalistiske ideologi og bevægelse. Det gælder f. eks. den klassiske syndikalismes alt for snævre opfattelse af »det politiske«. Syndikalisterne ville »lave revolution« ved at begynde ude i samfundet – på arbejdspladserne. Men *de* revolutioner og revolutionsforsøg af venstreorienteret observans, som faktisk *har* fundet sted i det 20'ende århundrede (som f. eks. den russiske revolution 1917–21, det tyske revolutionsforsøg 1918–19 og den kinesiske revolution 1926/27–49) har i udpræget grad haft karakter af en kamp om det centrale statsapparat, og omvendt har en begyndende desorganisation af dette (herunder ikke mindst af hæren) åbenbart været af afgørende betydning for disse revolutioners videre forløb. Endnu har verden ikke oplevet en succesrig revolution efter den syndikalistiske recept, hvilket dog, set ud fra syndikalismens eget værdigrundlag, må betragtes som en svaghed. En anden svaghed, Christian

147. I sin »En Redegørelse til Danmarks Revolutionære Arbejdere« erklærer han udtrykkeligt, at han »teoretisk altid har tilhørt Kommunismen: Læren om den revolutionære Klassekamp, og altid har været Bolsjevik og Syndikalist« (*Solidaritet* den 14. 5. 1921). Det bør dog afgjort understreges, at Christian Christensen på dette tidspunkt også har været politisk-taktisk interesseret i – som det kommer til udtryk både i ovennævnte redegørelse og i hans pjece – at fremhæve lighederne mellem syndikalismen og kommunismen og neddæmpe forskellene. Sammenslutningen med kommunisterne skulle jo forsvares og om muligt gøres knap så opsigtsvækkende.

148. Se Christian Christensen: *Moskva og Syndikalismen*, København 1921, p. 34.

Christensen slår ned på, er den manglende ideologiske enhed og det relativt ringe teoretiske niveau. Man kan ganske vist have forskellig mening om, hvorvidt dette sidste skal betragtes som en svaghed, men måske rører han dog her ved et af de punkter, hvor syndikalismen følte underlegen i forhold til kommunismen.

Syndikalismens organisatoriske sammensmeltning med kommunismen i 1921 markerede som tidligere nævnt afslutningen på den periode, hvor den klassiske arbejder-syndikalisme spillede en rolle som selvstændig politisk bevægelse og ideologi i Danmark. Man kan undre sig over, at syndikalismen, der efter alt at dømme havde voldt de socialdemokratiske ledere i parti og fagbevægelse så stort et besvær, således uden større brydninger lod sig absorbere af kommunismen¹⁴⁹. Der er her ikke tale om et isoleret dansk fænomen¹⁵⁰ – de fleste steder i Europa ser vi en lignende udvikling. Måske har Christian Christensen fat i en del af forklaringen, når han fremdrager faktorer som kommunisternes bedre organisation og den mere veludviklede og konsistente ideologi. Sidst, men ikke mindst, bør man måske erindre sig den russiske revolutions umådelige tiltrækningskraft på den tid og i de kredse. Når selv socialdemokrater kunne føle denne kraft¹⁵¹, er det ikke til at undre sig over, at politiske bevægelser, der

149. Jfr. dog de højst besynderlige tildragelser i det kommunistiske parti i begyndelsen af 20-erne – en overgang (1922–23) var der ligefrem 2 kommunistiske partier. Se den morsomme skildring hos Ernst Christiansen: *Men det gik anderledes*, København 1960, pp. 125–142. Samt Karl V. Jensen: *Udviklingen i den revolutionære Bevægelse i Danmark. Et Kampskrift om Kendsgerninger som taler*, København 1922, og Johs. Erwig, Marie Nielsen og Sigvald Hellberg: *Kommunister kontra Syndikalister*, København 1922, der begge er partsindlæg. Det er dog næppe rimeligt at give de tidligere syndikalister hele skylden for disse rivninger.

150. Det er vistnok en udbredt opfattelse, at det var påskekrisen i 1920 og de efterfølgende ulovlige – og tabte – strejker, der bragte syndikalismen til fald her i landet. (Jfr. Oluf Bertolt, Ernst Christiansen og Poul Hansen: *En Bygning vi Rejser*, Bnd. II, pp. 55–56, København 1954 og Tage Kaarsted: *Påskekrisen 1920*, pp. 312–13, Århus 1968). Dette forekommer dog usandsynligt, eftersom syndikalismens tilbagegang er et generelt fænomen, som gør sig gældende næsten overalt i Europa. Allerede i 1919 havde der, som tidligere nævnt, været stærke brydninger i syndikalisternes rækker herhjemme. Ikke mindst har uenighed om holdningen til det kommunistiske Rusland og kommunisterne nok spillet en rolle. Noget andet er, at den begyndende desorganisation kan være blevet fremskyndet og accelereret i forbindelse med begivenhederne omkring og i tilknytning til tabte strejker, der fulgte i påskekrisens kølvand.

151. Kendt er F. J. Borgbjergs begejstrede udtalelse i anledning af den kommunistiske oktoberrevolution: »... Vi socialister genoplever ved synet af den russiske revolution Socialdemokratiets gyldne barndom, vi forstår, hvad der bruser i blodet på de 170 millioner, der gennem Lenins og Trotskys taler stifter bekendtskab med Marx' og Engels' friske ungdomstanker«. »... selv om vi erkender, at bolsjevikernes taktik er tids- og stedsbestemt som al taktik og

stod langt til venstre for Socialdemokratiet, ligefrem måtte føle det revolutionære Rusland som en uhyre magnet, der trak dem til sig.

Syndikalismen siger måske ikke en eftertid så meget ved de teorier og de forslag til konkrete foranstaltninger, den har at fremlægge. Derimod kan den måske stadig være af interesse ved den holdning, den er udtryk for, og de problemer, den udspringer af. Eller som Val R. Lorwin udtrykker det: »Syndicalism claims our attention less as a constructive political and economic doctrine than as a trenchant ethical criticism of institutions and as a libertarian way of facing authority«¹⁵².

Man kan, med en lille omskrivning af Marx, hævde, at, når ideologier gribes og accepteres af grupper i befolkningen, så vil de pågældende ideologier gennem disse befolkningsgrupper forvandles til »materiel magt«, dvs. indgå som væsentlige faktorer i den politiske proces. De, der for blot nogle få år siden fejede ideologierne til side og erklærede dem for døde, handlede nok noget overilet. Selv de mest pragmatisk orienterede partier og retninger har dog brug for at orientere sig i det politiske og sociale univers. Vi går i så henseende alle med »briller« – ideologiske briller¹⁵³.

Den klassiske arbejder-syndikalisme er nok de fleste steder gået til grunde. Men man vil, for nu at holde sig til Danmark, i Kommunisternes, Socialistisk Folkepartis og Venstresocialisternes faglige programmer og synspunkter kunne finde meget, der slående minder om de synspunkter, der i sin tid blev fremført af Fagoppositionens Sammenslutning. Ligeledes vil man sikkert ofte i visse af vore fagforeninger kunne registrere vage »syndikalistiske« holdninger og forestillinger.

Ikke mindst interessant er det »syndikalistiske« grundtema i nutidens studenterradikalisme i og uden for Danmark (i øvrigt nok mest uden for). »In den Industriebetriebe bilden sich die ersten autonomen Basisgruppen, die – locker koordiniert mit den anderen Gruppen nach dem Prinzip der gegenseitigen Hilfe – die auf der Strasse und in den Aufklärungsveranstaltungen gelernten antiautoritären Methoden in die Betriebe hineintra-

ikke passer overalt, så har vi inderst inde en sjæl, der fri for ravnekrogsfordom skælver af begejstring for alt, hvad der er virkelig revolutionært i verden«, cit. efter Oluf Bertolt, Ernst Christiansen og Poul Hansen: *En Bygning vi Rejser*, Bnd. II, p. 14, København 1954.

Knut Langfeldt skriver i sin interessante analyse *Moskva-tesene i norsk politikk* (Oslo, 1961, p. 97) om Arbejderpartiets accept af de 21 teser: »Flertallets innstilling til tesene blev bragt i land på en bølge af socialt hat mot kapitalismen, skuffelse over den 2. Internationales svik, begejstring for den russiske revolusjon og dens ledere«.

152. *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 15, p. 451. Hermed være også angivet mine egne værdipræmisses i denne sag (C. S.).

153. Jfr. diskussionen p. 284.

gen, die autoritären Zwänge der Hierarchie der Betriebsstruktur zu bekämpfen versuchen«¹⁵⁴.

Med disse sidste samt de indledende bemærkninger være naturligvis ikke postuleret nogen *identitet* mellem den klassiske arbejder-syndikalisme og den moderne studenterradikalisme. Men den fælles ideologiske grundsubstans er iøjnefaldende.

154. Rudi Dutschke: »Die geschichtlichen Bedingungen für den internationalen Emanzipationskampf« i Bergmann, Dutsche, Lefevre & Rabehl: *Rebellion der Studenten oder Die neue Opposition*, Hamburg 1968, p. 90.